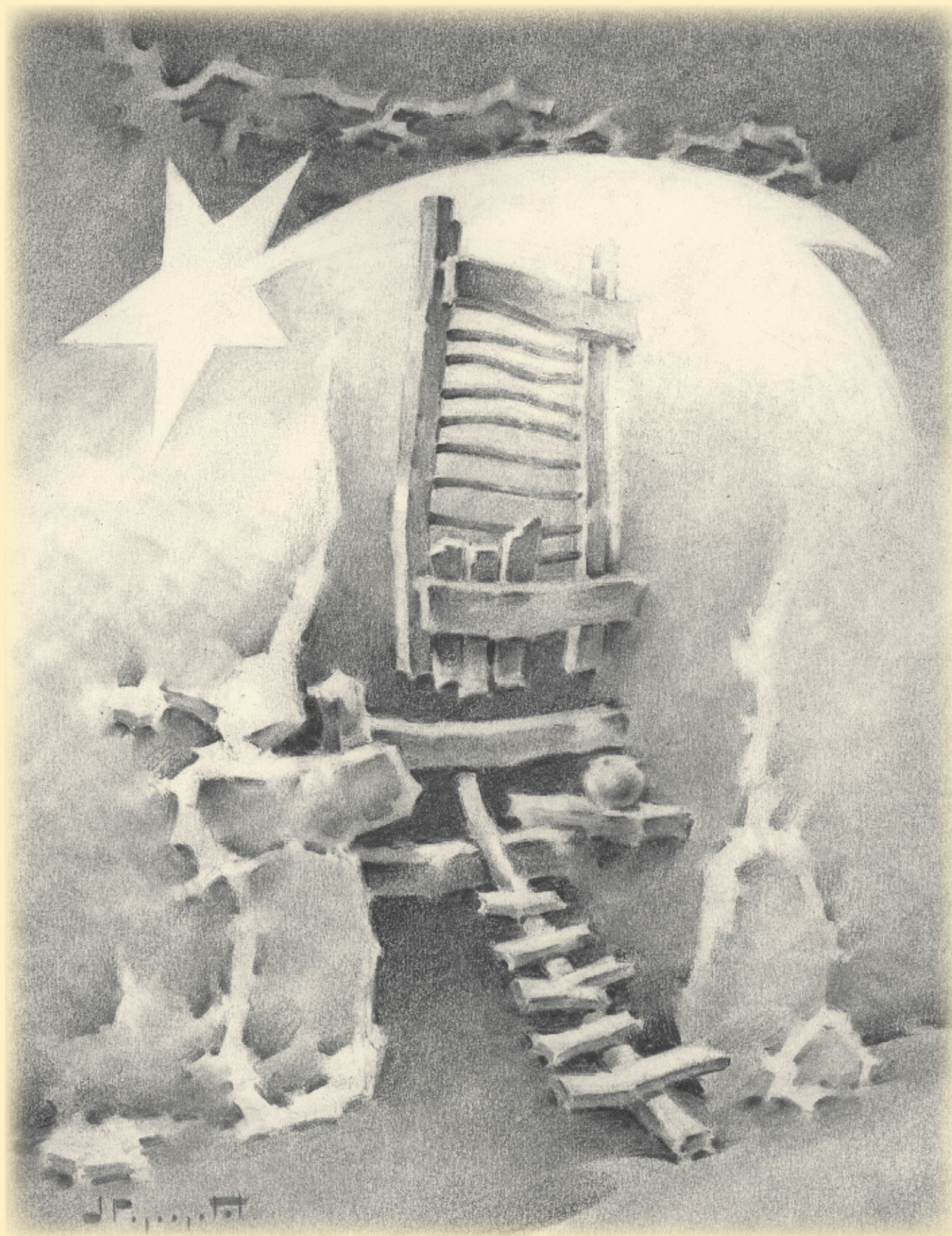

NAIXEMENT

Publicació de la Federació Catalana de Pessebristes • Número 2 • Desembre 2011

Naixement. Número 2, desembre 2011

Publicació de la Federació Catalana de Pessebristes

Dipòsit legal: B-45.695-2010

Edita: Federació Catalana de Pessebristes

Carrer Església, 13 baixos - 08800 Vilanova i la Geltrú

e-mail: catpessebres@gmail.com - www.pessebrescat.cat

Direcció de la revista: Andreu Coll i Antich

Equip editorial: Josep Porta, Núria Garcia, Carles Tarragó,
Antoni Garí, Julià Arjona, Albert Català, Francesc Villegas.

Disseny, maquetació i impressió: Impremta Falcó, Sant Pere de Ribes

Imatge de la portada: Josep Pagespetit i Estrada

Prohibida la reproducció total o parcial de qualsevol article i/o fotografies sense el permís exprés de la Federació Catalana de Pessebristes.

Amb el suport de:

**Generalitat
de Catalunya**

NAIXEMENT

Publicació de la Federació Catalana de Pessebristes • Número 2 • Desembre 2011

Sumari

- 4 Editorial**
Federació Catalana de Pessebristes
- 5 Presentació**
Ferran Mascarell i Canalda
- 6 Els pessebres que va viure Josep M. Folch i Torres**
Ramon Folch i Camarasa
- 9 El paisatge del pessebre**
Vicenç Villatoro
- 10 El Cant de la Sibila. Una tradició més contemporànea que mai**
Jan Grau i Martí i Lluís Puig i Gordi
- 13 Nadal 2010**
Carles Duarte i Montserrat
- 14 La navidad y los valores pesebristas**
Juan Giner Pastor
- 16 Nadal Berguedà**
Albert Rumbo i Soler
- 20 Admirats pessebres**
William L. Chandler, Ed. D.
- 22 Antoni Gaudí, pessebrista singular**
Jaume Aymar i Ragolta
- 24 25 anys de la Federació Catalana de Pessebristes**
Junta Federació Catalana de Pessebristes
- 30 Nadal, més enllà de la festa**
Josep Fornés i Garcia
- 32 Fra Gilbert Galceran**
Francesca Roig
- 34 Pessebre enllà**
Antoni Vives
- 35 Pessebres al cor de Barcelona**
- 36 150 anys de pessebrisme associatiu a Catalunya**
Núria Garcia i Múrcia
- 38 Noticiari federatiu**

Tornen arribar, com cada any, les festes més especials per a tots els pessebristes que ens dediquem a la construcció de diorames. També és una festa per a totes les persones que fan el pessebre a casa i que tenen els millors ajudants del món, els nens i les nenes, que han de ser els que continuïn aquesta tradició tan nostra i arrelada al nostre país.

Enguany tenim el goig de poder-vos oferir el segon número de la nostra revista que, com tothom sap, varem començar l'any passat amb motiu de la celebració dels 25 Anys de la fundació de la Federació Catalana de Pessebristes.

Precisament en un moment on els problemes actuals i la situació que es viu a moltes llars d'arreu és força complicada, volem encoratjar-vos perquè mai no falti el pessebre en els dies més entranyables de l'any.

Nosaltres estem il·lusionats perquè l'any 2013 es commemoraran els **"150 Anys de Pessebrisme Associatiu"** ja que l'origen de l'Associació degana del pessebrisme – l'Associació de Pessebristes de Barcelona – es remunta a l'any 1863. Per aquest motiu durant els propers mesos estarem immersos en els preparatius d'aquesta commemoració que començarà el novembre del 2012 amb la presentació a la Basílica de la Sagrada Família i que s'allargarà fins el Nadal del 2013. Aquesta celebració culminarà amb el Simposi Internacional de Pessebrisme que es farà a Sitges del 19 al 21 d'abril del 2013 i del qual us anirem informant puntualment.

Aprofitem doncs per desitjar-vos que tingueu un Bon Nadal i un any 2012 ple de bons desitjos que, com sempre, ens ajudi a fer més conegut aquest art tan nostre, com és fer "El Pessebre". ♦

Presentació

Ferran Mascarell i Canalda
Conseller de Cultura

Com és lògic i natural les festes de Nadal són el moment culminant de l'activitat pessebrista. Però l'activitat pessebrista no es limita només a aquestes setmanes nadalenques. Sabem que la vostra activitat ve desenvolupant-se durant tot l'any i que les festes del cycle de Nadal són només la culminació de tot un cycle de treball col·lectiu molt intensiu.

El 1985 la constitució de la Federació Catalana de Pessebristes va prefigurar i avançar tot un plantejament del món associatiu al nostre país. Un plantejament que passa per federar, per sumar esforços i energies. L'actual situació, d'àmbit global, ens empeny a aprofitar millor els recursos, a col·laborar i cooperar sempre que ho sigui possible. I un element cabdal que ens ajuda a fer més rendibles els recursos que tenim són les federacions d'entitats. Perquè les federacions no només permeten una millor redistribució de mitjans, permeten també una planificació i una visió més global, més col·laborativa. Per tant, avui tot el que sigui unir, sumar i ajuntar, és seguir pel bon camí i vosaltres fa vint-i-sis el vareu començar. Sumant —sabeu i sempre heu sabut— som molt més.

Des del Govern, us encoratgem a seguir amb la vostra activitat pessebrista, una activitat que ve de lluny, de gran tradició i que a Catalunya té unes característiques molt singulars. I aprofitem també, encara que sigui a l'avançada, de desitjar-vos un bon Nadal i un millor any nou. Endavant i gràcies per la feina feta! ♦

Els pessebres que va viure Josep M. Folch i Torres

Pel seu fill, l'escriptor Ramon Folch i Camarasa

Cada any arriba, Nadal. Torna Nadal, tossudament; ens guanya, ens venç, se'ns fa seus. Tot l'any hi vivim d'esquena, adelerats, afanyosos. Al ple de l'estiu, si en obrir un calaix ens ve a les mans un *christmas*, o si en treure de l'armari els estris per a la pesca submarina ens topem amb la capsa de les figures del pessebre, tot plegat sembla cosa d'un altre món, d'una altra vida. Mare de Déu! Quina cosa més remota, més aliena! "Nadal?", pensem. "Aquest any sí que... Pessebre? No en farem pas, aquest any! Cançons de Nadal? Si, home, per cançons estem!" I tanquem l'armari, el calaix i l'ànima, tot a la plegada, i tornem al garbuix del viure de cada dia.

L'estiu s'acaba, arriba la tardor i ens posem a la feina amb més afany que mai. Cal que ens rescabalem del temps perdut a les vacances.

I tot d'una, a mitjans de novembre, algú de casa diu: "D'aquí quatre dies, Nadal." No ens ho creiem, encara. Ens agafa de sorpresa. No ens ho volem creure. Però, aquell vespre o l'endemà, sobtadament, sentim al carrer la primera alenada freda de l'hivern, que ve de muntanya i sembla que porti olor de molsa, de suro... olor de Nadal!

Encara ens resistim. Tot això del Nadal és per a les criatures. Nosaltres

som homes, homes grans, fets i drets. Nadal? Per als qui tenen el do de la fe, sí, és una bonica festa religiosa, important, però res més. Per als qui no creuen, una de tantes tradicions folklòriques, que els temps aniran desplaçant. O una bona excusa per a xalar, fer i rebre presents, retre homenatge al nou déu del consum... "Voleu dir que aquest any encara hi haurà un Nadal?", ens preguntem, escèptics.

Tot, però, es confabula tendrament contra el nostre escepticisme: a la papereria de la cantonada han garnit els aparadors amb un espetec de *christmas*, garlandes brillants i boles de colors. A la Rambla de Catalunya, ens diuen, ja posen els fils elèctrics per a l'enllumenament festiu del passeig. A les oficines, als despatxos, als tallers, certes decisions, certs problemes, són ajornats per "passat festes". Les impremtes, les juguineries no volen comprometre's a res fins "passat Reis".

Després, un matí de desembre, sovint amb boira, et topes pel carrer amb una colla de noies absurdament engrescades. "Santa Llúcia" dius, en essent a casa, a taula, tot dinant. "Avui era tradició de fer el pessebre", se'gueixes. I mires els ulls dels fills petits que et volten, uns ulls esbatanats, que guspiregen; i, no saps per què, sense adonar-te'n, ja hi ets: te'ls

emportes a la Plaça Nova, i en tornes grotescament carregat de verdor punxadissa, de bestiar de fang, de cels pintats amb blau de bugada i estrelles de purpurina i t'enfiles per arribar als armaris més alts i en treus les capses de les velles figures que, de petit, poblaven el pessebre de casa: les supervivents, és clar. I les mutilades: el Sant Josep que va perdre un braç a mans del teu germà gran, l'àngel eixalat, alatrencat, que era, pastat, l'adroguer de quan vivíem al carrer de la Diputació.

Després, al vespre, quan la canalla ja és a dormir, et mires l'ingenu pessebre i, de cop, és com si tornessis anys endarrere, molts anys, quan era el pare qui el muntava i feia veure que la teva ajuda li era imprescindible.

El pare... Ja ho sé que tothom l'estima, el seu. I fa bé. Però a mi, ningú no pot privar-me de dir que com el meu no n'hi ha hagut mai cap altre. De Josep M. Folch i Torres només n'hi ha hagut un: el meu, el de casa, el pare. Penseu-ho: un pare estimat de tots els infants de Catalunya, que es passava la vida inventant històries per a nosaltres, per a tots i que, quan venia Nadal, la ploma se li n'anava a perfilar les figures de pessebre d'aquelles *Pàgines Viscudes* nadal·lenques... Un pare que havia escrit uns *Pastorets*, prodigi d'ingenuïtat i

Pastorets de Vilanova i la Geltrú. Foto: Helena Vila.

de santa alegria, un pare que sabia i cantava totes les cançons de Nadal i que, el dia de la gran festa, presidia la llarga taula familiar –la mare, els fills, l'àvia, la tieta...– i que després, a l'hora dels torrons i les neules, escoltava amb l'aire mes adreçat del món les macarròniques dècimes que li engegàvem, de petits i, més tard, d'adolescents, els primers versos "de debò"; un pare que, a l'hora del cafè, ens convidava a fumar la primera cigarreta "oficial"; que encetava *El desembre congelat* o el *Fum, fum, fum* o feia la veu del mal rabadà quan convenia.

Un pare que, per aquests dies nadalencs, veies aplaudit i admirat, saludant des de l'escenari del Romea o del Novetats, entre els dimonis i la Mare de Déu, com qui res no diu, i que després t'acompanyava entre bastidors, menut com eres, i et presentava formalment Satanàs i Lucifer –"Ho veus, home? Si són senyors disfressats!"– i l'arcàngel Sant Miquel, i en Lluquet i en Rovelló... Un pare al ple de la seva glòria.

Parlo dels anys 30, és clar. Dels primers trenta. El 34, calculo, devia ser el darrer de plenitud, per a nosaltres: vuit fills encara a casa (dos altres ja ens havien deixat molts anys endarrerats, de molt menuts), les dues noies grans ben promeses; jo, el petit de vuit, el pare amb cinquanta-quatre anys i bona salut encara... Aquell Nadal va ser, sense saber-ho nosaltres, el comiat dels bons temps a can Folch i Torres.

L'altre Nadal ja trobà la família profundament canviada: les dues grans casades, i, sobretot, un lloc buit a taula, el del meu germà Josep Maria, que la mort ens havia arrabassat als quinze anys.

L'altre, el del 36... va ser el primer Nadal del silenci: el pare al llit, malalt, el país en guerra; a les parets de Barcelona els bans amb les instruccions per cas de bombardeig... Després, a causa de la fam i de les bombes, el trasllat a la casa d'estiu de Plegamans, en ple Hivern i per tant com durés la guerra. I les senzilles, brevis-

simes, anotacions del pare en el carnet on escrivia les seves impressions de camperol forçat, amb hortet, galliner, conillar...

Malgrat tot, Nadal tornava, ara de puntetes:

10.XII.37.- *Tradició. Avui hem començat a muntar un petit pessebre dins la vitrina. La Maria Lluïsa, la Roser i en Ramon han anat a collir molsa i galzeran.*

Més anotacions nadalenques de guerra: el 16 de desembre Folch i Torres escriu als nebots Lluís i Oriol, que són al front d'Aragó, felicitant-los el Nadal; el 21 rep la felicitació de Nadal del seu germà Joaquim, el director dels Museus, que es troba a París, presentant una exposició d'Art Català, i li contesta també desitjant-li un bon Nadal; el 23 escriu al poeta i amic J. M. López-Picó agraint-li el present d'un llibre de sonets, en "aquest Nadal tan pobret de les gràcies de l'esperit i de la intel·ligència". I les anotacions continuen:

24.XII.37.- *Vigília de Nadal. Temps bo, dolç, serè. Assolellat. Avui no hem menjat pa, ni a dinar ni a sopar. Diuen, però, que demà, dia de Nadal, n'hi haurà.*

Nit de Nadal Foc à la Il·lar. Després de sopar (naps bullits i uns cigrons petits i durs, i, per entrant, petxines de farina) escoltem a la ràdio cançons nadalenques. Després, el Rosari davant el pessebre. I, encara després, un ressopó compost de: un retall de taronja amb sucre roig, un caramel, i, finalment, unes rosquilletes i un parell de carquinyolis que la Montserrat [filla] ha elaborat expressament per a aquest ressopó, amb una copeta de vi. Oblidava dir que també hem menjat una mica de pega dolça.

25.XII.37.- *Dia de Nadal. Avui han venut pa. Arriben en Josep i la Maria Rosa, i l'Enric i la Núria [les filles grans i els seus marits] per celebrar tots junts el Nadal. Ahir vam matar dos galls (són aquells pollets dels*

dies 12 i 29 de juny) i dos conills. Els joves matrimonis han dut torrons i altres coses bones. Teníem encara una ampolla de xampany. En Josep n'ha portat una altra, i així hem celebrat Nadal.

Tot un altre any de fam i de guerra. I de dol. El 6 d'octubre del 38, després d'un llarg període de silenci d'en Jordi [fill], que era al front, sabem, gairebé per atzar, que havia mort el 19 de setembre. Als disset anys. Aquell octubre, Nadal ja no podia semblar-nos més lluny. Molt lluny, més en el cor que en el temps.

Però Nadal -ja ho hem dit- és tossut: torna, s'imposa amb tendra crueltat...

13.XII.38.- *Santa Llúcia. La Roser i la Montserrat [filles] han fet el pessebre a la vitrina.*

19.XII.38.- *Fa tres mesos que morí en Jordi.*

24.XII.38.- *Aquesta nit, i tot avui, fortíssimes canonades del front...Aquest matí tot era blanc de gebre. Semblava una nevada. Hem matat un pollastre i una gallina. La Montserrat prepara les coses per fer torrons d'avellana i ametlla [de collita pròpia, i de l'avi-ram casolà]... Si no fossin els absents i els tristos records...*

25.XII.38.- *Nadal. Bon dia; fred i bon sol. Tot el dia se sent el canoneig del front. Nadal! Un moment que ha vingut el corrent hem escoltat cançons de Nadal, a la ràdio.*

Després, encara, d'altres Nadals: els llocs buits a la taula familiar són omplerts pels néts. Són els Nadals de la pau, d'una pau, però, sense *Pàgines Viscudes* ni *Pastorets*.

El pare, barroerament apartat de la seva feina, de la seva vida, es va apagant. La vida prou lluita per reconquerir-lo. Però la mort continua col·pint: dos néts, la muller... Fins que el dia 15 de desembre de 1950, deu dies abans de Nadal, la mort el venç. O l'altra vida el guanya per portar-lo al Nadal de debò, a la llarga taula dels sants on té els seus pares, els seus germans, l'esposa, quatre fills i dos néts... mentre nosaltres ens quedem aquí, cada any sorpresos pel Nadal que torna, ressuscitant les mutilades figures del vell pessebre, vençuts cada any per la santa alegria del Naixement, que els records fan més tendra i que ens imposen el present i el futur d'aquests infants que ens miren amb els ulls plens de lluïssors d'estrelles. ♦

Nota de l'autor. Aquest text és una revisió i adaptació actual, per a la revista NAIXEMENT, del que vaig escriure quan tenia 37 anys, el 1963, en plena dictadura, per encàrrec de les Edicions Zeus. L'editorial el va imprimir, en edició restringida, en la nadala que aquell any envià només als seus amics i col·laboradors de confiança.

El paisatge del pessebre

Vicenç Villatoro

Escriptor i periodista

Quan jo era petit, veient de vegades una casa de pagès especialment bonica al costat de la carretera, algú deia: és una masia de pessebre. L'expressió em semblava i encara més em sembla ara, absolutament fascinant. En primer lloc, perquè sembla una confirmació d'aquella vella màxima segons la qual la vida imita l'art. Teòricament és a l'inrevés; l'art imita la vida. Fem cases als pessebres perquè s'assemblin a les cases reals, fem pel·lícules per imitar situacions que passen a la vida, pintem paisatges per recollir la bellesa de la natura. Però al final, quan la realitat es mira en el mirall de l'art, ja no sabem on és l'ou i on és la gallina. Així, quan una casa real està molt ben posada diem que és de pessebre, quan una situació de la vida ens sembla especialment rocambolesca diem que és "de pel·lícula" o quan contemplem un paisatge bellíssim acabem dient: "és com un quadre!". No el quadre com el paisatge, sinó el paisatge com el quadre.

El comentari sobre les cases de pessebre em fascina per una segona raó. Hi ha cases que són com de pessebre, i sabem perfectament a quines ens referim. Per tant, n'hi ha que no ho són, que no entrarien dins del cànon. Què representa, un pessebre, llavors? Quin és

el paisatge, l'arquitectura, la geografia física i humana que es vol representar més enllà de l'estricta naixement? Què imiten o què construeixen aquelles muntanyes de suro, aquells rius de paper de plata, aquells prats de molsa i aquelles casetes de guix? Hi ha alguna voluntat de realisme, en el pessebre? I si n'hi ha, a quina realitat es refereix?

És obvi que el pessebre no intenta reproduir amb realisme el paisatge del naixement de Jesús. No calen els documentals del 33 havent dinat perquè la gent sàpiga, des de fa molts anys, que les muntanyes de Judea, al voltant de Betlem, prop de Jerusalem, no són precisament així, amb aquesta vegetació i aquestes cases, ni la gent que les habita va així vestida ni hi ha anat mai. Per tant, el realisme que imita el pessebre no és ni històric ni geogràfic: ni el temps de Jesús ni el paisatge de Jesús.

Algú em dirà, llavors, que el paisatge que imita el pessebre és el d'aquí, el paisatge del pessebrista, el que ens envolta a nosaltres. Segur? I si fos així, en quin temps? En qui moment? En quina època? Un paisatge de muntanya hivernenc, diguem que del Pirineu. Però no pas d'ara. Ja es veu que un xalet contemporani cantaria al pessebre. Fora del temps. Algú em diria, un paisatge dels d'abans. Dels d'abans de què?

Podríem dir llavors que, en el temps i en l'espai, el paisatge del pessebre no intenta imitar cap paisatge real en cap temps real. Al contrari, inventa un paisatge imaginari en un temps imaginari, en un temps mític. El pessebre és la maqueta d'una certa idea del paradís perdut, del vell món agrari que ja no existeix (i que d'aquesta manera, mai no ha existit), la construcció urbana i moderna d'un temps i d'un espai mític, que no surt de la realitat, sinó que la fabrica. Per això tenien raó els comentaris que feien a casa meva des del cotxe, de petit: hi ha masos de pessebre, perquè no és que el pessebre imiti el paisatge, és que hi ha paisatges que ens remetien al pessebre, com si fossin illes supervivents, fòssils encara visibles, d'un món perdut, d'un món inventat, d'un món mític, que el pessebre ha construït i que han instal·lat per sempre en el nostre imaginari. ♦

Casa de suro - Germans Colomer

El Cant de la Sibil·la

Una tradició més contemporànea que mai

Jan Grau i Martí i Lluís Puig i Gordi

Sota el gran mestratge rebut de l'amic Francesc Massip

El teatre com a fenomen social dins la vida quotidiana, va ser un factor primordial en la nostra societat romana i medieval, una vida regida pels dos cicles vitals del calendari solar; el cicle de la vida en el marc del cicle de l'any.

Atès que la vida medieval estava condicionada per factors aliens a les persones: atmosfèrics, agraris, polítics...; el cicle inviolable, fins i tot socialment, que es repetia era el de l'any. Dividit en quatre parts, dos solsticis i dos equinoccis (les estacions de l'any), tenia com a punts bàsics la porta de l'estiu, Sant Joan i la porta de l'hivern, Nadal.

Les celebracions populars de l'estiu, tenien un caire d'entroncament amb la natura, i sense gairebé límits; en canvi les manifestacions de l'hivern, comportaven les limitacions pròpies del clima i per tant quedaven recollides en els llocs amb més capacitat de les comunitats, com ara les ermites i les esglésies.

La nit màgica de l'hivern és la nit de Nadal, en la que es fonen les reminiscències paganes solars amb la festa del naixement de Crist. És evident doncs, atesa la importància

d'aquesta nit, que la Missa del Gall no era, ni és, una missa qualsevol, on hi tenien cabuda tota mena de manifestacions populars. La més important, tal i com explicarem més endavant, era el Cant de la Sibil·la.

Ressenya Històrica

Un dels aspectes més interessants de les manifestacions dramático-litúrgiques que es van desenvolupar a l'època medieval el constitueix, sens dubte, el popular Cant de la Sibil·la.

Aquest cant apareix per primer cop en forma de poema, a "L'Oratio Constantini ad Sanctorum Coetum" d'Eusebi de Cesarea (a. 340), més tard i datat ja amb música en el segle X (St. Marçal de Llemotges, Lió, Ripoll), i acostuma-

va a celebrar-se quasi sempre dins la litúrgia del Nadal. La popularitat que va adquirir aquest cant va anar augmentant fins que, al segle XI, forma part de la representació coneguda amb el nom "d'Ordo Prophetarum" (Processó dels Profetes).

L'origen d'aquest Ordo és un sermó datat al segle V o VI; i que durant molt de temps s'atribuí la seva autoria a St. Agustí. Si bé sembla molt més probable que el text d'aquesta representació fos el sermó "Contra Judeos, Paganos et Arianos" de Quodvultdeus, Bisbe de Cartago.

Hi ha constància de documents històrics, religiosos i musicals a diferents llocs, compresos entre el segle X i el segle XVI, moment en que són prohibits pel Concili de Trento (1545-1563).

Geogràficament parlant, trobem documents significatius que denoten la importància que va tenir el Cant de la Sibil·la i la Processó dels Profetes, a Franca (París, Montpeller, Lió, St. Marçal de Llemotges), a Itàlia (Roma, Montecassino), i a la península (Còrdoba, Osca, Burgos, Madrid, L'Escorial, Sielos, Sevilla, Toledo). Als Països Catalans (Ripoll, Barcelona, Perpinyà, Girona, Vic, Tarrago-

Sibil·la de Vic

na, Sant Bartomeu del Grau, L'Alguer, La Seu d'Urgell, Mallorca i Gandia) hi ha molta documentació.

L'origen del sermó escenificat, que en aquest moment ens ocupa, anava dirigit als jueus i pagans que no volien reconèixer, en Jesús, al Mesies esperat. El Praecentor o cronista, després d'una introducció al·lusiva a la Nativitat del Salvador del Món, interpel·la successivament a testimonis de l'Antic i el Nou Testament: Isaïes, Jeremies, Daniel, Moisès, David, Abacuc, Elisabet, Joan Baptista, Simeó i Balaam. I al darrera d'aquests, invoca també a personalitats del paganisme: Virgili, Nabucodonosor i la Sibila d'Eritrea.

Cadascun d'aquests personatges aporta la seva profecia i testimoni, fins arribar el torn de la Sibila, que canta la seva profecia sobre el Judici Final (Judicii Signum). Pot ser només una anècdota, veure com del breu fragment que interpretava la Sibila, aquest cant hagi estat precisament el què es va anar desenvolupant i allargant fins arribar a l'extensió amb que ha perdurat; un símil podríem fer-lo també amb els actuals castells humans, final breu d'algunes Moixigangues; de l'actual festa de la Patum, butlles finals de la festa del Corpus; i fins i tot amb la sardana, breu final del Contrapàs llarg o Divino...

El Cant de la Sibila a l'actualitat

El Cant de la Sibila és habitual a les diades nadalenques com espectacle en dies pròxims a la nit de Nadal a vegades com a representacions aï-

Sibila de Sienna (Itàlia)

llades en format concert, que no sempre esdevenen tradicionals. Per altra banda, la declaració com a Obra Mestra del Patrimoni Immaterial de la Humanitat (Unesco: Nairobi, 16 de novembre de 2010) ha significat un revulsiu multiplicant-se les representacions, fet que en aquests moments d'ebullició fa difícil configurar un mapa clar. A continuació relacionem els que coneixem, però es ben possible que se'n cantin d'altres, dels quals en tenim notícia.

Illes Balears

A les Illes, on han sabut mantenir el Cant de la Sibila viu, es fa a bona part de les esglésies de l'illa de Mallorca. Els més emblemàtics potser són el que es fa a la catedral de Palma i al santuari de Lluc, o també els d'esglésies més petites com la d'Orient. A la illa mallorquina és un esdeveniment molt estès, entre moltes d'altres S'Arracó, Andratx, Sineu, Capdepera... i en moltes poblacions en més d'una església, a vegades els

dies pròxims com a la parròquia de Santa Eulàlia de Palma que el fan el dia de Sant Esteve. A Menorca són molt tradicionals els Cants de la Sibil·la a Maó, a Fornells i a el Toro, mentre que a Eivissa s'ha cantat en el marc de la Mostra Coral. En un futur però caldrà veure si en proliferen més, animats per la recent declaració de la UNESCO.

L'Alguer

A l'altre indret on no s'ha deixat de representar el Senyal del Judici o Cant de la Sibil·la des del segle XIX i amb poques intermitències és a la Catedral de Santa Maria de l'Alguer, a l'illa de Sardenya, en una versió transcrita el 1820 pel canonge alguerès Antoni Miquel Urgias, i que es conserva a l'Arxiu Històric Diocesà.

País Valencià

Probablement el Cant de la Sibil·la més tradicional és el que es fa a l'ermita de Santa Anna de Gandia des de 1979. També al País Valencià ha experimentat els darrers anys un creixement de representacions, algunes d'elles amb voluntat tradicional

i d'altres com espectacle. El text que es canten les sibil·les valencianes és de l'any 1500 i es conserva a la catedral de València. Entre d'altres, ja és tradicional que es canti a Xeraco, a Ontinyent, recuperat l'any 2000 i a Alfara del Patriarca des del 2005.

Catalunya

Des de la prohibició al segle XVI pel Concili de Trento, el Cant de la Sibil·la només s'havia representat modernament i com a concert, sense estar lligat a les diades nadalenques necessàriament. Al primer lloc on es va recuperar va ser a la basílica de Santa Maria del Mar de Barcelona l'any 1948, però és des de 1983 que es representa amb continuïtat dins de la Missa del Gall. Des d'aquella data van anar sovintejant les representacions, primer poc a poc i els darrers anys més intensament, és a dir que possiblement estiguem a l'inici d'una recuperació més generalitzada. Al mateix temps la declaració ha fet augmentar els concerts, com en el cas de Vilafranca del Penedès a l'església de la Santíssima Trinitat al gener del 2011, organitzat en benefi-

ci de la restauració del campanar de l'església de Santa Maria.

Actualment i que coneixem, el Cant de la Sibil·la es fa dins la Missa del Gall de la catedral de Barcelona des de l'any 2009; també des del mateix any es canta a Puigcerdà uns dies després de la Nit de Nadal; a la Seu Vella de Lleida des de 1997; a l'església de Sant Domènec de Vic es fa dos dies abans de la Nit de Nadal; a l'església de Sant Martí del Clot de Barcelona just abans de la Missa del Gall; al barceloní barri de Gràcia, a església de Santa Maria de Jesús i es canta abans de la Missa del Gall; a la parròquia de la Bonanova de Barcelona, des de 1998 és la cantant Maria del Mar Bonet qui la interpreta; i aquest 2010 també es va fer a la Comunitat Eclesial de Sant Ildefons de Barcelona. També a Sitges al 2008, al Palau del Rei Moro, organitzat per l'Agrupació de Balls Populars. I següentment es fa el Cant de la Sibil·la a d'altres esglésies dels quals no tenim notícia.

Hivern de 2011 ♦

Bibliografia recomanada

ANGLÈS, Higini. "La música a Catalunya fins al segle XIII". Institut d'Estudis Catalans, 1835.

COSSEMAKER, E de. "Drames liturgiques de Moyen Age". Paris, 1852.

DONOVAN, Bichard. "The liturgical drama in medieval Spain". Toronto, 1958.

GOMEZ MUNTANE, Ma. Carme. "La música medieval" Els llibres de la Frontera, 1983.

MASSIP, Jesús-Francesc. "Teatre religiós medieval als Països Catalans". Institut del Teatre de Barcelona, 1984.

MILA i FONTANALS, Manuel. "El Canto de la Sibila en lenguas de Oc". Obras completas, Romania, 1880.

PUJOL, Francesc. "El Cant de la Sibil·la". Centre Excursionista de Catalunya, 1918.

ROMEU FIGUERAS, Josep. "El Teatre hagiogràfic". Barcino, 1957.

ROMEU FIGUERAS, Josep. "Teatre profà". Barcino, 1962.

SANCHIS GUARNER, Manel. "El Cant de la Sibil·la". Obres Completes, Editorial 3 i 4.

Nadal 2010

Carles Duarte i Montserrat
Poeta

*Cada Nadal creix un retall de somni
i l'aire es torna un commogut silenci
on les mirades es parlen de records
i on celebrem cada moment de llum,
totes les hores que hem respirat amb joia
quan els anhels van eixamplant camins
i els horitzons són ja presents fecunds.*

*Deixem enrere un any d'ombres constants
i, això no obstant, també de fites altes.*

*Quan és Nadal torna el batec de l'ànima,
sentim al cor el tacte del misteri;
amaina el vent dels dies,
de nou ens retrobem;
cullen les mans tendreses,
tanquen ferides,
vivim enllà del temps.*

Il·lustració: Francesc Guitart, 1965

La navidad y los valores pesebristas

Juan Giner Pastor

Presidente de la Asociación de Belenistas de Alicante

¡Cuántas cosas han ocurrido en este año 2011 que pronto acabará!

Si en un solo minuto puede cambiar todo ¡cuánto más podrá suceder en los 525.600 minutos que dura un año! Un año repleto de sucesos oscuros y luminosos, como oscuro y luminoso es el devenir de nuestra propia vida. Acontecimientos internacionales, nacionales, autonómicos, locales, personales..., que han cambiado el panorama de nuestro futuro.

Sin embargo, a pesar del turbio panorama de la crisis económica, social y ética que sacude al mundo, nuevamente viene la Navidad que siempre ha de ser para los cristianos tiempo de acción de gracias, como un destello

de gozosa esperanza, como fiesta que testimonia la santa alegría y la paz verdadera que nos trae Jesús con su Nacimiento. Y, por eso, cuando llega la Navidad, millones de personas tenemos unos sentimientos de ternura especiales. Pero todos los años, todos los días, en nuestro mundo continúan sucediéndose monstruosidades espantosas e injusticias clamorosas. ¿Qué postura hemos de tomar, pues, los cristianos ante este aparente fracaso de la doctrina del Amor que Jesús predicó y practicó ejemplarmente? ¿Caben el lógico desánimo, el pesimismo, el fatalismo ante esta situación que parece irremediable? ¿Tiene sentido celebrar con alegría la Navidad nuevamente cada año, a pesar de tanto dolor, tantos sufrimientos

e injusticias como asolan al orbe? ¿Por qué los belenistas/pesebristas volvemos a representar candorosamente las tiernas escenas del Nacimiento de Jesús en la cueva de Belén, del anuncio del ángel a los pastores, del viaje ilusionado de los Magos de Oriente? ¿No haríamos mejor en dedicar nuestro tiempo, nuestra ilusión y nuestro dinero en otras finalidades doctrinales, catequéticas o asistenciales?

Ciertamente que si cada uno hace lo que puede y lo que sabe, poniendo en ello todo su cariño, y lo hace desinteresadamente, pensando en la dicha que proporciona a los demás, como hacen los auténticos pesebristas/belenistas, ciertamente ello ya es importante. Pero es que, ade-

Natividad por Juan Giner, figuras de Castells

Natividad por Juan Giner, figuras de J. L. Mayo

más, mientras una parte de la sociedad apuesta por el crimen, el odio, la envidia y tantas manifestaciones de violencia que están dirigiendo a nuestro mundo por vías cercanas a la autodestrucción, otra parte de nuestra sociedad apuesta también por los aspectos más positivos, como los que nos muestra el pesebre: la comprensión, el amor, el respeto, la paz. Que es el mensaje que los belenistas/pesebristas queremos destacar en los pesebres. El mensaje de la vida, no el de la muerte; el mensaje de la fraternidad, del compromiso y la responsabilidad, intentando cumplir sobradamente con nuestras obligaciones ciudadanas y éticas. Así, el pesebre —auténtico compendio de arte, devoción, emoción, inspiración y belleza— simboliza nuestro lado bueno, el que nos impulsa a mejorar día a día, porque siempre habrá objetivos que alcanzar más allá de la meta, si somos capaces de avanzar teniendo constantemente presente el mensaje de Jesús, entre la maraña de escándalos, de corrupciones, de engaños, de odios que lo ocultan y que, tantas veces también, ocultan el auténtico sentido de la

Navidad de Cristo, que algunos han convertido en una fiesta de derroche desquiciado y diversión alienante, sin ningún significado religioso ni familiar, porque en vez de reverenciar a un niño recién nacido en un establo, rodeado de la ternura de las gentes sencillas y del calor de un buey y un asno, adoran los ídolos del hedonismo y del consumismo voraz, embriagados por el brillo del dinero, de la ambición y del materialismo, hasta convertir en un contubernio incomprensible los

muchos valores de fe, de emoción, de afecto, de tradición, de raíces populares que la Navidad entraña, que la Navidad compendia y que la Navidad transmite.

No olvidemos nosotros que celebrar la Navidad es una invitación a la reflexión profunda, al examen de conciencia, al sereno repaso de nuestra propia existencia para comprender que la felicidad no depende de la riqueza ni del poder; que la felicidad brota íntima y profundamente de nuestra tranquilidad de espíritu porque hemos cumplido reponsablemente con las obligaciones que la vida nos impone; o que, por lo menos, lo hemos intentado en unas circunstancias cada vez más adversas. Y es en la adversidad donde se forjan las conductas que enriquecen de valores sobresalientes nuestra vida, sirviendo de modelo y ejemplo. Como para los cristianos el más excelso modelo a seguir es Jesús, nacido en un establo de Belén, pues es el Camino, la Verdad y la Vida. ♦

El Portal de Belén por Juan Giner, con figuras de Castells

Nadal Berguedà

Albert Rumbo i Soler
Historiador

A mesura que, sense pressa, lenta però inexorablement, el calendari va esgotant els seus darrers fulls, el final d'un altre any es fa cada cop més patent a l'ambient. I amb el final de l'any, com emmarcant-lo, arriben les festes nadalenques.

Les festes nadalenques són, sens cap mena de dubte, de les més nostrades, viscudes i sentides arreu del país. I no ho són pas només per catòlics i practicants com passava temps enrere, sinó que ho són també per una gran part de la població indiferent a les qüestions religioses i fins i tot per agnòstics i ateus. I és que les festes que celebrem a l'entorn de Nadal presenten moltíssims elements nascuts d'antigues consuetuds vinculades a la religió (moltes vegades readaptant anteriors costums atàvics d'origen pagà), però també contenen innumbrables pràctiques i tradicions

que res hi tenen a veure o bé que amb el pas del temps se n'han anat desvinculant, laïcitzant-se progressivament.

Moltes de les celebracions que caracteritzen les festes nadalenques són molt semblants (a vegades pràcticament idèntiques) arreu de Catalunya, i àdhuc en indrets més o menys allunyats de la nostra pàtria, i incorporen tan tradicions ancestrals pròpies de la nostra cultura com costums forans que amb el decurs dels anys s'han anat introduint i arrelant. Des de l'emoció continguda de muntar el Pessebre el dia de Santa Llúcia fins a la màgia aplegadora de la Nit de Reis, passant per la frissança encomanadissa de fer cagar el Tió, la solemnitat cerimonial del dinar de Nadal, la variable devoció de la Missa del Gall o l'agraït engany de l'Home dels Nassos o del dia dels Sants Innocents.

Al Berguedà, com passa també a la major part de comarques catalanes, aquestes semblances que acabem d'esmentar conviuen amb característiques locals o comarcals que li són ben pròpies i que ens diferencien puntualment de la resta del territori. És allò que la suma de moltes singularitats permet fer una única globalitat. A la nostra comarca, i molt especialment a Berga, la seva

capital, potser la primera diferència respecte la resta del país és que les festes nadalenques més que el final de l'any, el final d'un cicle, marquen un impàs en el transcurs d'aquest cicle anual, talment com si es tractés d'unes vacances d'estiu. I és que a Berga en concret (i a gran part del Berguedà en general), el veritable final d'any i final del cicle el marca La Patum. Malgrat tot, com no podria ser d'altra forma, la celebració del Nadal (i no pas dels "nadals" com molta gent diu ara fent una traducció literal de la forma castellana) i de totes les festivitats que porta associades són ben vives a la nostra comarca.

Al Berguedà, la Nit de Nadal ens acull amb l'agradós caliu de fer cagar el Tió a la vora del foc. Un Tió que, a pagès, i com a mínim fins als anys trenta del segle XX, després de fer-se cagar s'utilitzava per servir de capfoguer i encendre la llar de foc que a la tarda havia estat prèviament netejada. Un cop encesa, el Tió es retirava i es reservava fins a l'any vinent, quan s'acabava de fer cremar el matí del dia 24 abans de ser substituït pel nou Tió. Durant l'any, però, el Tió que s'havia reservat es podia fer servir a la llar de foc si és que a la casa hi havia alguna urgència (malaltia, epidèmia, guerra...), de manera que venia a actuar com una espècie de divinitat arbòria protectora.

Un suggerent plat d'escudella de blat de moro escairat.

El Pedraforca en una imatge hivernal que convida ben poc a pensar en les Bruixes.

Al Berguedà, les festes de Nadal tenen regust de tradició secular amb la celebració de la Fia-faia a Bagà i Sant Julià de Cerdanyola. Així com les fogueres solsticials a l'entorn de la festivitat de Sant Joan han perdurat, perviscut i s'han ampliat arreu del territori, de tots els antics costums ignis catalans propis de la Nit de Nadal pràcticament només ens resten aquestes dues formes d'expressió cultural conservades en aquests dos municipis de l'Alt Berguedà. Què curiós! Només dos municipis catalans (distants entre ells poc més de 7 quilòmetres) mantenen viva aquesta arcaica tradició i ho fan amb prou característiques pròpies com perquè esdevingui imprescindible

contemplant-les totes dues per tal de copsar-ne tota la seva magnitud i comprovar que rica que és la nostra diversitat cultural.

Al Berguedà, les festes nadalenques ens ofereixen una diversitat de gustos propis que només de sentir-los anomenar són capaços de fer salivar el més desganat dels comensals. I és que a banda de torrons, neules i canelons, tortells de Reis i talls farcits, com a tot arreu, la cuina berguedana relacionada amb les festes de Nadal presenta unes especialitats pròpies que val la pena de degustar. Entre aquestes cal destacar el potent all i oli de codony que podeu degustar un cop acabada la celebració de la

Fia-faia acompanyat de coca o pa torrat o la densa escudella de blat de moro escairat pròpia del sopar de la Nit de Nadal (per bé que cada cop més es va implantant també al dinar de Nadal).

Al Berguedà, les celebracions d'aquests dies exposen el nostre imaginari col·lectiu a través d'un univers curull de Bruixes i Dimonis que malgrat voler-se alçar contra Déu acabaran rendits eternament als seus peus. Les unes són les Bruixes del Pedraforca, que cada any, la Nit de Sant Silvestre, retornen a la que havia estat casa seva per tal de rememorar l'esdeveniment que les en feu fora i, si poden, des dels po-

La Fia-faia de Bagà, que se celebra cada 24 de desembre, en una imatge de l'any passat.

llegons de la nostra muntanya màgica escampar algun bri de la seva maldat damunt la terra berguedana. Fou just l'any 1000 quan s'esdevingué que l'arcàngel Sant Miquel (el mateix que per Patum occeix els dimonis les Maces) baixà del Cel acompanyat d'un estol d'àngels per fer fora del cim sagrat els invasors musulmans que s'hi havia encastellat i les Bruixes que els donaven suport i els ajudaven. De resultes de la ferotge batalla, no només el castell fou enrunat, sinó que la muntanya es migpartí i és des d'aleshores que presenta la seva curiosa forma forçada. Pel què fa als Dimonis, els trobem als Pastorets que se celebren a diversos municipis berguedans,

fins i tot a Gósol, on segueixen un text escrit per mossèn Josep Maria Ballarín, però els més destacats són els de l'Ametlla de Merola i els de Berga. Els de l'Ametlla, documentats des del 1878, es representen amb un text propi que segueix l'esquema de *La Flor de Nadal*. A Berga, en canvi, el text que s'escenifica des del 1900 és *El Bressol de Jesús*, de Serafi Pittarra. Es tracta d'uns Pastorets que tot i tenir un rerefons religiós, com tots, no són ni la representació d'un misteri ni un pessebre bíblic. Els Pastorets de Berga són uns Pastorets casolans, la representació d'un pessebre humil, de casa. No és el poble jueu qui va a adorar al Messies sinó el nostre poble, el poble català. Un

poble de samarra i barretina amb el qual tots ens hi sentim plenament identificats. I no és als indrets descrits per la Bíblia on passa l'acció, sinó als indrets més característics i representatius de casa nostra: als peus del majestuós Pedraforca, sota el simbòlic Pi de les Tres Branques, dins l'extraordinari temple de Sant Quirze de Pedret o a la medieval i berguedana plaça de Santa Magdalena. Són uns Pastorets humans on hi trobem, evidentment, la lluita teològica entre l'àngel i el dimoni, però, hi trobem també altres històries; petites lluites que personifiquen les virtuts i els defectes de la nostra condició: l'avarícia, l'amor... Hi conviuen, doncs, dos móns di-

ferents: el món teològic d'àngels i dimonis i el menys enlairat món dels homes mogut per petites passions i migrades virtuts i que personifica a la perfecció el tarannà de la nostra gent. Així, els Pastorets de Berga humanitzen el misteri del Naixement del Fill de Déu i ens el posen a l'abast. Tot plegat sense oblidar les tradicionals 44 Garrofes, una crítica dels fets més destacats ocorreguts durant l'any a nivell internacional, nacional i, sobretot, local.

Podríem allargar-nos molt més, però no acabaríem. Podríem passar per Fira els Reis, al Pla de les Alzines, a Montclar, per tal de gaudir d'una de les úniques fires tradicionals nada-

lenques de la comarca (com a mínim de les úniques tradicionals i no inspirades en el consumisme actual); podríem contemplar cavalcades dels Reis a la major part de municipis berguedans la nit del 5 de gener, i fins i tot la tarda del dia 6, quan tenen lloc els Reis a Casserres, potser un cas únic (i sinó com a mínim força inusual) d'anacronisme temporal; i encara podríem assistir a l'Esquellada de La Pobla de Lillet, on tots els nens surten amb esquellots al carrer per tal de fer soroll i evitar que els Reis passin de llarg.

Podríem fer tot això i encara molt més, però el temps se'ns tira a sobre i les festes nadalenques ja són a

tocar. Aviat caldrà preparar-ho tot per muntar el Pessebre, començar a escalfar el Tió, desempolsar els cançons de nades i comprovar l'estat en què va quedar el fanalet dels Reis. Enmig de flaires de boix grèvol, muguet, molsa i eucaliptus, l'ambient nadalenc, l'autèntic, no pas el comercial, us anirà embolcallant fins arribar als moments àlgids de la celebració. Passeu-los on desitgeu, al Berguedà, per exemple, hi sereu benvinguts, però per sobre de tot celebren-los tal com toca, tal i com marca la tradició. Vingueu d'on vingueu, sigueu on sigueu, aneu on aneu, bon Nadal.

Nadal de 2011 ♦

Quadre final dels Pastorets de Berga; Satan resta vençut amb la cova de Queralt com a teló de fons.

Admirats pessebres

William L. Chandler, Ed. D.

Catedràtic d'Art. Universitat de Wisconsin.

Permeteu-me si us plau explicar, de manera prèvia, el que és obvi. Sóc americà. La meva família i jo vivim a Milwaukee, Wisconsin, un estat situat al nord dels Estats Units, a la regió dels Grans Llacs. Sabent això em resulta senzill pensar que el lector fàcilment es podria preguntar...

Què pot saber un americà de pessebres?

He de reconèixer que la paraula "Pessebres" no va ser cap de les paraules que vagi poder aprendre a les classes d'espanyol durant la meva època d'estudiant d'institut. La meva família (la meva dona, els meus tres fills, dos néts i jo mateix) anomenem a aquest tipus de decoració nadalenca "crèche". Quan el fred s'acosta i Nadal és a tocar, a casa nostra, com arreu a Wisconsin, anem tots plegats al nostre soterrani i preparem el nostre propi "crèche". És un recordatori d'allò que celebrem al bell mig de l'hivern, quan els dies són tan curts i les nits tan llargues. El nostre crèche és petit, tan petit que està col·locat damunt d'una tauleta i tan sols mostra l'humil establia i uns quants dels visitants presents aquella nit del naixement de Crist. Però, tot i això, aquest humil pessebre resulta per a tots nosal-

tres molt i molt especial pel missatge d'esperança i joia que transmet, i alhora perquè ens fa recordar aquells estimats amics que ens el van regalar durant els primers anys del nostre matrimoni. I aquesta humilitat no és pas una conseqüència que la nostra família no tingui present que la Nativitat pot ser expressada d'una manera molt més grandiloqüent. Quan el Nadal s'acosta, el Museu d'Art de Milwaukee ofereix als seus visitants l'opció de gaudir de la seva impressionant i històrica representació italiana de la Nativitat. El detall i la mida d'aquesta obra són meravellosos! Una multitud de figures abillades amb tot detall semblen bellugar-se enmig d'un paisatge muntanyós tot dirigint-se a visitar la Sagrada Família. Durant el breu període en què aquesta exhibició es pot visitar, Milwaukee i els seu museu d'art poden resultar una destinació encara més especial.

Tenint present tot això, quan uns anys enrere vam fer una visita als nostres estimats amics pelegrins a Sant Pere de Ribes vam estar encantats d'acceptar la proposta de visitar una exhibició local de pessebres. Però no sabíem el que ens esperava!

"... què havia de succeir davant els meus ulls...?"

Un altre cop demano a l'estimat lector un moment d'indulgència abans de continuar. La frase anterior forma part del poema de Clement Clarke Moore "The Night Before Christmas", de vegades també anomenat "A Visit from St. Nicholas". Als Estats Units aquest poema acostuma a ser llegit a la mainada durant les fredes nits abans de la nit de Nadal. Mitjançant la frase a la que feia referència, Moore descriu el singular moment d'astorament quan el cap de família es troba de sobte St. Nick, el sant patró dels nens, tot just havent

baixat per la xemeneia de la casa. L'objectiu de St. Nick és, evidentment, deixar al voltant de l'arbre de Nadal el regal perfecte per a cadascun dels nens i nenes de la casa. Havent escrit tot això, encara que en bona part amb una visió força retrospectiva, he de dir que la frase a la que feia referència anteriorment va ser present a la

Pessebre de Sant Pere de Ribes.

meva ment quan els nostres amics de Sant Pere de Ribes ens acompanyaven cap a l'exhibició de pessebres. Tot just entrar-hi, per a la meva grata sorpresa, van aparèixer al meu davant exquisides representacions del primer Nadal. Davant dels meus ulls hi havia dotzenes de representacions del naixement de Crist, el goig dels àngels

parlant amb els pastorets, la posterior visita d'aquests últims a l'estable i molt més. Per tot arreu hi havia diminutes i detallades representacions de persones que, tot i la seva intrínseca naturalesa inanimada, prenen vida en el seu aspecte, indumentària i moviments. Tenia davant meu tot un seguit d'éssers inerts però que semblaven prendre vida, tant en els interiors com en els exteriors. El sentit de realitat era palpable a tot arreu i va provocar la meva immediata sorpresa. I tot observant les diferents escenes d'aquest humil naixement i la vida quotidiana es podia arribar a reconèixer mitjançant carrerons, portes obertes i finestres estretes, el paisatge rural de Betlem. Als llunyans turons apareixien diminuts pastorets juntament amb els seus ramats d'ovelles. I encara més, molts dels pessebres cobraven vida amb la il·luminació. Tant si aquelles figures caminaven sota un sol ardent, com si reposaven sota un nit estrellada o seien tots plegats al voltant d'una llar de foc, el moment quedava perfectament reflectit i es tornava real. Detall rere detall eren

Pessebre de Sant Pere de Ribes.

mostrats de manera que s'arribava a crear una absoluta sensació de realitat d'aquell primer Nadal.

Per a mi personalment, l'experiència de veure aquestes meravelloses reproduccions va més enllà de considerar-ho com una excel·lent reproducció a escala liliputenca, ja que per tot arreu al meu voltant hi havia una gran col·lecció de declaracions de fe i exquisida tècnica. En aquella exhibició em vaig sentir transportat al mateix Betlem i així vaig tenir l'oportunitat de ser testimoni i alhora protagonista del miracle d'aquell dia. En aquella sala els esdeveniments del dia del naixement del Salvador, que sovint només són recordats a través de la lectura dels Sants Evangelis de Mateu, Marc, Lluc i Joan, prenen forma. Allà present no hi havia només l'evidència manifesta d'unes habilitats artístiques sinó que a més a més hom tenia l'oportunitat d'observar les conviccions dels artesans. Aquests naixements havien aconseguit capturar el moviment, l'activitat i fins i tot l'exaltament del moment,

tot plegat congelat a fi d'oferir al visitant l'oportunitat de veure amb una major claredat no tan sols l'esdeveniment sinó també el seu significat. Aquests naixements eren tots i cadascun d'ells com imatges que, a diferència d'haver-se obtingut mitjançant la rigidesa de l'antic Daguerreotip, tenien la capacitat d'ex-

pressar nítidament tot un seguit d'episodis i així capturar-los per l'eternitat.

Fins un altre Nadal.

Tot i que ja fa mitja dècada de la meva primera visita als pessebres, la visió d'aquelles magnífiques construccions continuen ben nítides. La meva memòria visual encara reté aquelles representacions de persones, ambientades en un lloc i una època, i dotades d'emocions i significat. I encara que no he tornat a Sant Pere de Ribes durant l'època de pessebres el desig de tornar a reviuir aquelles imatges persisteix en mi. Fins avui només he tingut una oportunitat de viure una experiència similar, a l'església de Santa Maria del Camino, a Carrión de los Condes, i aquella experiència va servir per despertar-me l'interès mentre espero amb entusiasme la propera vegada que els pessebristes de Catalunya em tornin a parlar del naixement de Crist mitjançant l'hàbil modelatge dels seus dits i l'emoció transmesa en la seva concepció. ♦

El Dr. Chandler és catedràtic d'Art recentment jubilat de la Universitat de Wisconsin-Whitewater. Actualment dedica part del seu temps a l'expressió artística i és un visitant assidu d'Espanya per estudiar l'obra d'Antoni Gaudí, fer el Camí de Santiago i retrobar els amics que ha conegut durant el Camí.

Antoni Gaudí, pessebrista singular

Jaume Aymar i Ragolta

Professor Titular de la Universitat Ramon LLull

Antoni Gaudí era terciari franciscà i, per tant un gran admirador de Sant Francesc d'Assís, l'autor del primer pessebre de la història a Greccio. Tots els autors estan d'acord en que, en dissenyar la façana del Naixement de la Sagrada Família Gaudí hi va bastir un pessebre monumental. Una façana construïda, en paraules de César Martinell "amb la tendresa pròpia del pessebre que durant el Nadal contemplen en el nostre país les famílies cristianes realitzat amb inusitada grandesa". En la porta central o de la Caritat, hi ha tots els elements tradicionals del pessebre català: el Naixement, el bou i la mula (o l'ase), l'adoració dels pastors i dels mags, els àngels cantant el *Gloria in excelsis Deo...* però a més Gaudí va estendre el cicle de Nadal a les altres dues portes: l'Anunciació, el Desposoris de Maria i Josep, Joaquim i Anna –avis de Jesús– la Visitació, la fugida a Egipte, la matança dels innocents, Jesús perdut i trobat entre doctors, i també aquella figura entranyable d'un jove Jesús treballant al taller de Josep; aquesta vigorosa escultura, Gaudí l'anomenava el *fusteret*. De la mateixa manera que en tots els pessebres hi solen haver animals també n'hi ha a les socolades de les tres portes de la façana: hi ha galls, gallines, un gall d'indi... és a dir els animals que se sacrifiquen per Nadal. No hi manca l'estel, el senyal del cel que anuncia

el naixement del Messies, el Fill de Déu. Les estalactites fan la impressió de desglaçament, potser inspirant-se en aquella popular nadala: "enmig de fred i neu/ l'amor un Déu que neix/ els cors desglaça:/ per això tots van cantant/ ja és nat el Déu Infant, fill de Maria".

Josep Maria Garrut, gran pessebrista i historiador de l'art català en el seu llibre *Viatge a l'entorn del pessebre* (Barcelona, Selecta, 1957) explica un precedent d'aquesta façana: "Certa diada (...) [Gaudí] fou el senzill, il·lusionat constructor d'un Pessebre, un Pessebre ple de constel·lacions, damunt les figures barroques i teatrals de l'escultor Domènech Talarn [Barcelona, 1812-1902]. Aquest dia, que podia ésser la vigília de Nadal, posem, de l'any 1917, treballava en aquest propòsit en el convent dels Jesuïtes del carrer de Casp". [Cal recordar que Antoni Gaudí havia col·laborat amb l'arquitecte Joan Martorell i Montells i Camil Oliveras Jansana en la construcció de l'església d'aquesta congregació en aquell carrer barceloní, entre els anys 1882 i 1885]. Aquell pessebre el feia, diu Garrut, "conjuntament amb Salvador Alarma i Joan Llimona. Alarma vestia com un gran senyor; Llimona com un camperol arreglat; Gaudí com un pobre. Quina lliçó! No per al qui vestia bé, sinó per a aquest que vestia pobrement, tot vivint en un món de ri-

queses inaprehensibles per als altres semblants".

Garrut explica també un interessant precedent de les escultures de la façana del Naixement: "El dia que Antoni Gaudí va creure necessari d'emprendre l'estudi d'aquestes escultures que devien significar la façana del Naixement, va anar a veure unes figures de Pessebre amb l'escultor Carles Mani, un ajudant que entenia les seves idees, i amb un altre dels més fidels col·laboradors, Llorenç Matamala, aquest acompanyat del seu fill. La idea de Gaudí era de fer quelcom popular o assequible a les masses, sense que perdés l'essència d'emoció artística, i va creure que els models més consonants amb la seva inspiració eren els d'aquell escultor que havia trobar aquest terme mitjà entre l'art i el seu popularisme; aquest escultor no era ni més ni menys que Ramon Amadeu [Barcelona, 1745-1821]". I continua explicant Garrut: "Amb aquest fi s'adreçaren tots quatre a una casa de la plaça de Sant Josep Oriol, davant de l'església del Pi i allí, on encara hi ha el restaurant anomenat "El Jardín" contemplaren unes figures de l'esmentat escultor barceloní dels segles XVIII i XIX. No es tractava de copiar aquelles figures, sinó de comprendre'n el missatge de sensibilitat plàstica i literària, és a dir, emoció abstracta com a escultura en el sentit de volums i narració

concreta per la funció didàctica a que estaven dedicades, la d'ensenyar i emocionar els fidels. Perquè així tots, grans i petits, savis i ignorants, podien entendre la lliçó d'humilitat, de bondat de cor, de senzillesa, de felicitat de dins a fora que respiren aquests pastors de l'Amadeu".

Per la seva banda Joan Matamala, testimoni presencial, explica aquesta visita més extensament: *"Faltaban diversos grupos y figuras para completar la maqueta, a excepción de los ya esculpidos sobre piedra en la fachada. Gaudí habló con mi padre de que deseaba ofrecer este trabajo a Mani. Pero tenía una idea para orientar a su recomendado: efectuar una visita a la colección de esculturas del ochocentista Ramón Amadeu, famosas por su valer plástico y expresivo" (...) Se señaló un domingo para la visita al coleccionista barcelonés de las obras de Amadeu. Yo pedí a mi padre que lograra de Gaudí que me dejara "enrolar" en la comitiva. La casa estaba situada en la plaza de San José Oriol, esquina de la calle del Pino. En un piso espacioso nos esperaba el dueño, pesebrista que unos días antes había desmontado el "belén" para el cual daba libertad de entrada. Gaudí empero, prefirió que pasada la fiesta de la Candelaria, pudiéramos contemplar las figurillas fuera de su montaje en el pesebre. Sobre un extenso tablero que el dueño y sus familiares habían preparado a lo largo de la vieja estancia, Gaudí contempló con sus acompañantes aquellas figuras con particular atención, haciendo observaciones a mi padre y a Mani. Ante algunas piezas principales, Mani*

recogía las indicaciones de Gaudí, en su deseo de expresar actitudes con acierto para los bocetos de la fachada. Se encariñó con el tema y caldeado en aquella mañana dominiguera, merced a aquellas pequeñas obras maestras, quedó mentalmente preparado -como en unos ejercicios espirituales- para interpretar las indicaciones y los deseos de Gaudí." (J.MATAMALA, Mi itinerario con el arquitecto, Claret, 1995). Qui era aquest col·leccionista? Ni Garrut ni Matamala no ho diuen. Caldria una recerca pacient per tal d'esbrinar-ho.

Hi ha un altre paral·lelisme curiós: quan contemplem atentament tant les talles d'Amadeu com les seves figuretes de pessebre, ens adonem, pels trets físics del rostre que partia

de models reals, potser membres de la seva mateixa família. El mateix passa amb les escultures de la façana del Naixement de la Sagrada Família: Gaudí les feia esculpir a partir de models reals, personatges del barri de Poblet on es començava a dreçar el Temple, a qui feia vestir d'època, retratar i finalment emmotllar. Aquest naturalisme és el que ens els fa particularment propers i entranyables.

Ara que complint la predicció de Gaudí ve gent de tot el món a contemplar la Sagrada Família, els guies els haurien d'explicar, en totes les llengües, que aquesta façana és un monument a la nostra manifestació artística més entranyable i casolana: el pessebre. Una manifestació a l'abast de tothom. ♦

Fragment. Façana del Naixement. Sagrada Família.

25 anys de la Federació Catalana de Pessebristes

Junta Federació Catalana de Pessebristes

L'any passat va ser un any atapeït d'activitats que es varen organitzar per commemorar una celebració tan significativa com el 25è aniversari del naixement de la Federació.

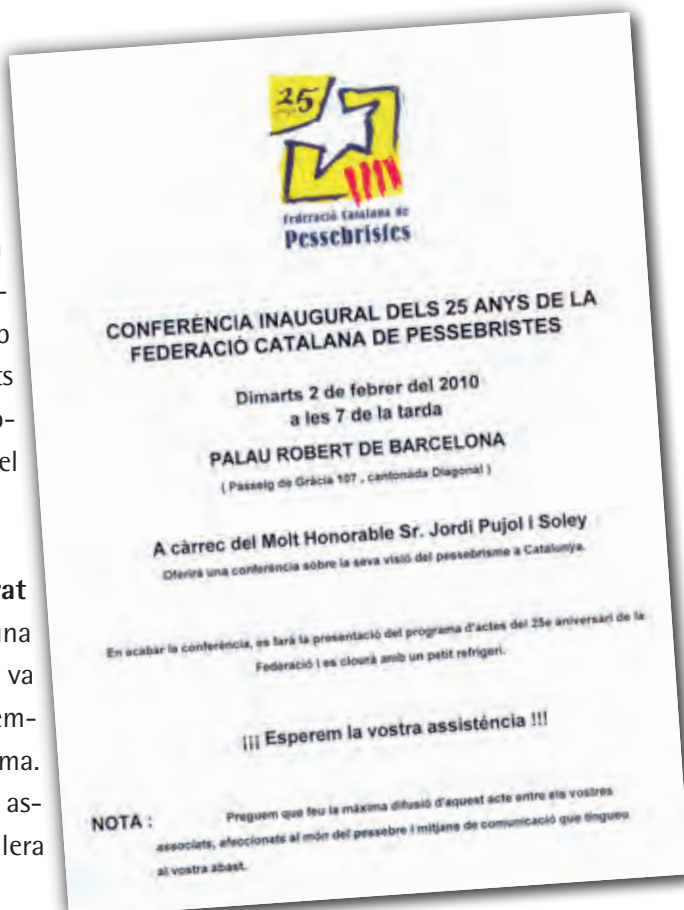
Si mirem enrere recordarem com, al febrer, es va iniciar aquest cicle d'actes al Palau Robert amb la presència insigne del President Jordi Pujol.

Immediatament després ja vàrem començar a veure'ns amb una certa regularitat en els tallers, cinc, que varen tenir lloc a Palau-Solità i Plegamans. Es van tractar temes diversos, des de la perspectiva i composició del tema, la pintura, els efectes especials fins al modelatge de figures a càrrec d'en Josep Traité,

sens dubte un dels dies en què el públic va quedar més embadalit.

També, va tenir lloc una taula rodona Sabadell on es va debatre sobre "El futur del pessebrisme" amb la presència de coneguts pessebristes que varen donar la seva visió sobre el tema.

La **Diada a Montserrat** amb la col·locació d'una placa commemorativa, va ser un altre dels actes emblemàtics del programa. Després de la rebuda dels assistents a peu de cremallera

es va col·locar una placa commemorativa al Camí de Sant Miquel. Tot seguit va tenir lloc la missa conventual en què el Pare Abat va aprofitar el pessebrisme per fer una bonica reflexió sobre les arrels de la família i del cristianisme. En acabat se li va lliurar una de les reproduccions de la figura que la Federació va encarregar a l'escultor Daniel José. Després vàrem anar a dinar tots junts i per acabar es va fer entrega a totes les entitats presents, als seus autors i al Web master Ramon Huguet, del naixement del 25è aniversari.

Ja més endavant, el 26 de novembre es va inaugurar l'exposició **25 pessebristes de renom** a l'Ateneu de la Caixa Laietana que pretenia ser una mostra del millor pessebrisme de casa nostra, la qual cosa es va aconseguir sobradament. Aquesta exposició compartia sostre amb d'altres exposicions organitzades per l'associació de Mataró amb motiu de la Trobada.

El 4 de desembre al migdia va tenir lloc la inauguració de la **13a** edició de la **Biennal del Pessebre Català** que Castellar del Vallès. A l'Església de Sant Esteve hi havia l'exposició *Pessebres de Catalunya*, al Mercat el Pessebre del mercat i a la seu de l'entitat l'exposició que cada any organitza el Grup Pessebrista de Castellar així com les exposicions de *Nous llenguatges i Pessebrisme per escrit i retratat*.

El passat dia 8 de desembre es va inaugurar a Ponte San Pietro, ciutat italiana molt pròxima a Bergamo, una magnífica exposició d'homenatge al nostre gran pessebrista **Joan Mestres**.

La inauguració va ser presidida pel president de la **Associazione Italiana Amici del Presepio**, Sr. Alberto Finizio, el president de la **Secció de Ponte San Pietro**, Sr. Cludió Mattei, la filla d'en Joan Mestres, Sra. Narcisa Mestres, i pel Sr. Josep M. Porta, President de la Federació.

L'exposició, molt ben presentada, constava de 45 diorames de totes les èpoques, mides i temes.

La **41a Trobada de Pessebristes de Catalunya i Balears** va tenir lloc a Mataró el diumenge 12 de desembre. Els assistents varen poder gaudir d'una jornada plena d'actes i activitats amb l'objectiu d'aconseguir la màxima difusió del pessebrisme.

Un altre plat fort va ser l'exposició **Figures de Pessebre. Grans Mestres Catalans** que també es va inaugurar el mateix dia a les 12 del migdia (12.12 a les 12) al Museu Etnològic. Aquesta exposició pretenia ser una mostra de l'obra dels grans noms de l'escultura en el món del pessebre i per primera vegada permetia obtenir una visió conjunta de tot aquest patrimoni cultural i artístic. Això no hagués estat possible sense la generosa col·laboració del Museu etnològic, el Mu-

seu Episcopal de Tarragona, el Museu Comarcal de Cervera, l'Associació de Pessebristes de Barcelona, la de Vilanova i de les col·leccions de particulars gràcies als quals es va poder reunir tot el material exposat.

Feia molt de temps que la junta es plantejava la possibilitat d'editar una publicació on es recullissin opinions, punts de vista o simplement temes d'interès del món pessebrista i el Nadal, i va ser també aquest diumenge, en el context de la Trobada de Pessebristes, que vam tenir el goig de presentar **NAIXEMENT**. Una revista que

teníem molt

clar no havia de servir per mirar-nos el melic sinó per fer-nos més transversals i mostrar la nostra activitat a la societat alhora que també incorporàvem punts de vista aliens al món estrictament pessebrista.

Els darrers actes del vint-i-cinquè aniversari varen ser l'**Oratori del Pessebre de Pau Casals** a la Catedral del Sant Esperit de Terrassa, a la Llotja de Lleida, al Teatre Municipal del Vendrell i a la Sagrada Família que va organitzar la Federació de Corals de Catalunya i la Fundació Pau Casals en commemoració del 50è aniversari de l'estrena d'aquesta obra a Acapulco (Mèxic). La Federació

Catalana de Pessebristes s'hi va voler afegir i incloure en el seu programa d'actes aquest magnífic cicle de concerts.

El dissabte dia 29 va tenir lloc el penúltim acte **La calçotada a la Conca de Barberà**. Montblanc va ser el punt de reunió d'una colla de pessebristes que van poder visitar els punts més emblemàtics de la vila medieval acompanyats per un guia i, també, diversos pessebres en cases particulars.

Tot seguit es va dur a terme l'acte solemne a l'Ajuntament de Montblanc amb la presència de les autoritats competents on es va posar de mani-

fest les ganes de donar suport a aquest projecte que representa el Museu del Pessebre.

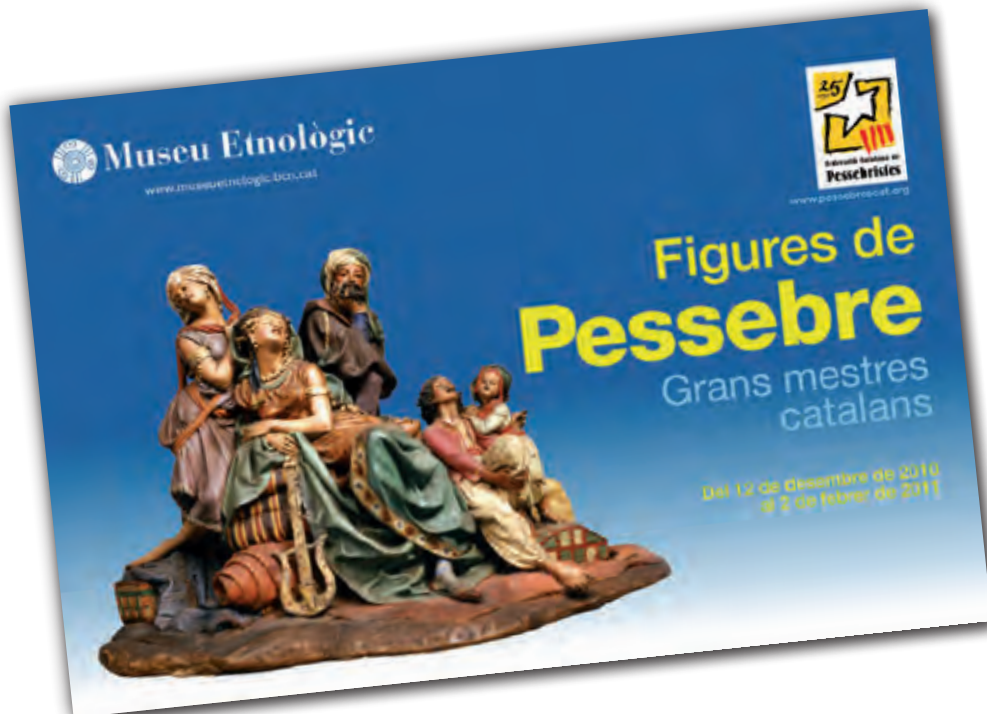
Acabat aquest acte ens vam dirigir al Museu del Pessebre on se'n va fer la pre-inauguració i es va retre un emotiu home-

natge a en Joan Mestres, pessebrista de tots conegut, als Germans Castells, i a les Germanes Clarisses.

El dinar va ser una **calçotada** al pavelló del Casal Montblanquí en el que tothom va poder xerrar tranquil·lament amb els companys de taula. Els que van voler, van desplaçar-se fins a l'Espluga de Francolí per visitar el remodelat **Museu de la Vida Rural** on es troba una important representació de l'obra d'en Josep Traité i uns quants diorames. En definitiva, un dia complet en el que tothom s'ho va passar d'allò més bé.

El dimecres dia 2 de febrer -la Candelera- a les 7 del vespre, és a dir un any just després que es donés el tret de sortida, es van cloure els actes de celebració del 25è

aniversari amb un senzill però entra-nyable **acte de clausura** a la cripta de la Sagrada Família.

d'un ens com la Federació que vetll pel manteniment d'una tradició tan nostra com el *pessebre* i que aglutini els esforços de les persones que conformen aquest grup humà.

El Molt Honorable Joan Rigol i Roig, es va adreçar als assistents amb un discurs el contingut del qual es fonamentava en la importància de les tradicions i la cultura per a definir un país. Rigol va destacar la importància de l'existència i continuïtat

Es va lliurar al Sr. Rigol un exemplar de l'edició d'*El Pessebre* d'en Joan Amades amb una dedicatòria i se'n va lliurar un altre també a Mossèn Lluís Bonet per agrair-li la seva amabilitat en permetre'ns fer ús de la cripta per a celebrar aquest acte. Mossèn Bo-

net va agrair el gest amb la seva simpatia habitual.

Per finalitzar l'acte, es va procedir a reconèixer amb una **placa commemorativa als signants de l'acta fundacional de la Federació**. A la sortida ens vàrem reunir tots a la façana del Naixement per fer-nos una foto de grup.

Amb aquest acte es va cloure l'aniversari que va omplir de contingut la campanya 2010-2011.

Breument una repassada a la resta d'actes, moltíssimes exposicions arreu del país i amb una

bona participació de visitants; aparicions diverses a diferents mitjans de comunicació TV3, articles a l'ARA i a l'AVUI, a la premsa comarcal i a la premsa gratuïta, a Xarxanet i a Tornaveu i presència a les televisions locals amb un reportatge bastant ampli sobre el pessebrisme. També la Biennal va sortir en diversos mitjans de comunicació.

Participació de membres de la Junta en el seminari **Associacions i mitjans de comunicació** dins del programa de formació en comunicació per a l'associacionisme cultural de l'Ens de Comunicació Associativa.

Participació en l'edició i presentació del llibre **Perspectiva per a Pessebristes** del pessebrista Ramon Padrosa i Camps.

Assistència i participació en els actes de la **Festa de la Pela del Suro**, de la mà dels Amics del pessebre del Baix Empordà que van tenir lloc a l'estiu a Llofriu (Baix Empordà). ♦

Nadal, més enllà de la festa

Josep Fornés i Garcia

Antropòleg i director del Museu Etnològic de Barcelona

Eren a punt d'arribar els Reis d'Orient quan jo vaig néixer, i a Barcelona es preparava el Tercer Congrés Internacional Pessebrista que s'havia de celebrar l'hivern següent, el Nadal d'aquell 1957. Hauria d'esperar molts anys abans de poder sentir parlar d'homenots com en Josep Maria Garrut, en Ramon Violant o en Joan Amades, gent de Cultura que havien investigat i difós el coneixement de la Història i de l'Entografia del Nadal a Catalunya.

De Nadals al món n'hi ha de tota mena. Hi ha qui el celebra el 7 de gener, en comptes del 25 de desembre, perquè l'Església Ortodoxa grega no hauria acceptat la reforma gregoriana del calendari julià dels romans. N'hi ha qui per Nadal fa vacances, i també n'hi ha qui no en fa perquè no n'hi donen a la feina. N'hi ha que no tenen feina perquè els n'han fet fora. N'hi ha qui no celebra el Nadal perquè no hi creu i n'hi ha qui, tot i no creure-hi, el celebra. Hi ha tantes festes com maneres de celebrar-la o de no fer-ho.

Però quan parlem del Nadal com a festa tradicional i popular la cosa pot arribar a ser més complexa i interessant encara, perquè l'espai liminar entre les creences, les tradicions i les maneres de celebrar les festes públiques pot ser molt permeable. Com complexes són les relacions entre el poder i la gent que recrea i celebra les festes.

Corria el segle XIV quan el comte-rei Pere III de Barcelona dictà una pragmàtica a la vila de Perpinyà

el dia 16 de desembre de 1350, per la qual ordenà que, el dia de Nadal fos celebrat el dia de la Nativitat de Jesús, el 25 de desembre, en comptes del dia de l'Encarnació el 25 de març.

Ramon Violant i Simorra escriuria en la seva obra "El llibre de Nadal" (Barcelona 1948) la importància d'aquesta efemèride:

"... l'any següent, 1351, amb aprovació de la cort tinguda pels catalans en l'esmentada capital rossellonesa, ordenà fer extensiva aquella reforma cronològica a tot Catalunya, essent aquesta la primera nació de la península ibèrica a adoptar-la, puix que Castella no ho feu fins el 1383, i Portugal el 1420. En altres terres d'Europa era ja antiga tal pràctica, que sembla que fou introduïda a Itàlia en el segle VI, per Dionís el Menor, i a França en temps de Pepí i Carlemany."

Eus ací que hi ha una manera catalana de celebrar el Nadal que es remuntaria al segle XIV. El rei Pere III és conegut en les cròniques com *el Cerimoniós*, entre altres motius perquè va instaurar cerimònies, festes i solemnitats. El dia de Nadal convidava a la seva taula nobles i cortesans. Així ens ho explica Violant:

"Servant l'ús establert pel rei Cerimoniós en les Ordinacions dels

Pere III El Cerimoniós. Escultura de Jaume Cascalls.

oficials de la seva cort, després de la festa litúrgica els sobirans d'Aragó donaven en llur palau un dinar fastuós, al qual eren convidats els representants populars, per tal de mantenir la "caritat e encara dilecció entre nos e el poble a nos comes per Aquell al qual per gran caritat e amor son fill en terra trameté"

El Cerimoniós encara va anar més enllà declarant període festiu el cicle nadalenc fins al 6 de gener molt abans que l'emperador Carles generalitzés, ja al segle XVI, aquesta pràctica festiva per tot el seu domini.

Què passava doncs a la capital d'aquella nació que comandava el rei Cerimoniós?

La Barcelona del segle XIV era la capital d'un dels estats més importants de la Mediterrània. L'any 1321, a la Ciutat Comtal es van estrenar dues campanes noves a la catedral, el "Seny Ferial" (1321-1901), dedicat a santa Tecla, i "l'Esquella Prima" (del 1321 fins ara), que eren testimoni del bon moment de la Seu barcelonina. El model festiu era participatiu, els gremis s'encarregaven de gestionar, organitzar i executar els diferents cerimonials públics, entremesos per a les processons inclosos.

Els grans cerimonials del Corpus Christi, amb una processó que feia dia de la nit, consistia en un espectacle itinerant on tothom hi anava, no sabríem si per obtenir les indulgències que l'Església Catòlica prometia als seus seguidors o per veure passar, entre altres molts, tota la gent dels gremis de cotoners, pelleters, parai-

res, bastaixos, fusters i a tothom de les confraries, parròquies i congregacions de la ciutat, habillats amb les millors gales, portant creus, penons i gonfanons, investits amb gramalles de colors porpra, verd, d'or i d'argent. Amb les atxes enceses endavant per a que mai el Sant Crist estigués a les fosques.

Temps a venir haurien d'aparèixer el gegant i la geganta, les bèsties de foc i els diables, àngels, arcàngels, trons, potestats i tota mena de gent de la cort celestial.

Deu n'hi dó per un rei que nasqué setmesó com ell mateix contava en les seves Cròniques:

"E no gaire après nasquem nós, e fom nats, complits los set mesos que fom engenrats, e nasquem tan feble e tan eixaquiós, que no es pensaven les madrines, ne aquells qui foren a la nostra naixença, que poguéssim viure."

Pere Terç, com ell mateix signava, fou el IV d'Aragó, el II de València i d'Empúries, el III de Barcelona, el I de Mallorca i de Sardenya. Pere "el del Punyalet" era Rei d'Aragó, de València, de Sardenya (1336-1387) i de Mallorca (1375-1387); Duc d'Atenes i de Neopàtria (1381-1387); Comte de Barcelona i d'Empúries (1386-1387).

Quan el rei va néixer a Balaguer el 1319, feia temps que l'orde de menors franciscans catequitzaven la gent de la península Itàlica, aquella que no sabia de lletra, d'una manera ben ocurrent: feien *Pessebre*, allò que Joan Amades hauria de definir set segles més tard com:

"...una representació plàstica i objectiva del naixement de Jesús mitjançant la disposició d'un país vist de manera panoràmica, dintre del qual se situen una diversitat de figures..."

Els qui en saben molt de Pessebres consideren bona la hipòtesi que haurien estat alguns nobles vinguts de Nàpols, en temps del rei borbó Carles III (1716-1788), els qui haurien estès el costum de fer Pessebre a la pròpia casa de la gent benestant. Un costum que arribaria a implantar-se entre la gent treballadora. D'aquí la idea d'alguns estudiosos que els primers grans mestres pessebristes catalans s'haurien pogut inspirar en els pessebres napolitans.

Exponent d'aquesta tradició ja catalana va ser l'escultor Ramon Amadeu i Grau (1745-1821), format a Valls i a Barcelona, tal vegada influït per la tradició realista olotina durant la Guerra del Francès. També l'escultor mataroní Damià Campeny i Estrany (1771-1855) barroc en la seva obra, potser per haver viscut a Itàlia al tombant de segle.

Els segles XIX i XX van donar figures senyeres com en Talarn, els Vallmitjana, els Castells, i un ramell de grans escultors pessebristes que han fet arribar ben viva la tradició fins avui.

L'art de fer Pessebre per Nadal ens ha arribat com una tradició carregada d'Història i de significat complex. Fer Pessebre a Catalunya significa avui també un acte de reafirmació de la pròpia identitat cultural. ♦

Fra Gilbert Galceran

Francesca Roig

Artur Galceran i Famadas va néixer a Vilanova i la Geltrú el dia 12 de Maig del 1912, diada de Sant Pancràs, en el sí d'una família de metges d'antic arrelament a la vila. Seguint una tradició familiar, de molt petit ja feia pessebres a casa seva i visitava els que també construïen en cases de famílies conegudes. Als vuit anys l'impressionà fortament la visita als pessebres que feia Sebastià Gumà, prohom vilanoví que posseïa una formidable col·lecció de figures i construïa tant pessebres com calvaris amb guix acolorit, segons la tècnica de l'escola catalana. El jove Artur començà a aplicar aquesta tècnica als pessebres casolans i després l'escamparia arreu d'Europa amb el nom de "tècnica de l'escola de Barcelona".

La carrera de medicina que inicià seguint la tradició familiar quedà trunca per la Guerra Civil (1936-1939),

en la que serví amb el grau d'alferes del cos de sanitat de l'exèrcit republicà. L'any 1942 ingressà a l'Orde del Cister en el Monestir de Poblet, adoptant el nom monàstic de Gilbert, i és en aquells anys quan realitzà els primers muntatges pessebrístics en el propi monestir.

L'any 1950 va començar l'etapa de pessebrista internacional, doncs va ser destinat a Suïssa, al monestir d'Hauterive (Fribourg). En els dos anys que va durar la seva estada va realitzar un pessebre de dotze diorames que es convertí en una atracció del monestir, restant oberta l'exposició durant tot l'any i del què se'n realitzà una col·lecció de postal·letes per a la venda. Fra Gilbert es va desplaçar diverses vegades a Suïssa, anys després, per anar restaurant i posant al dia aquest conjunt.

L'any 1952 és destinat a Roma, a la Casa Generalícia, entrant en contacte amb l'Associazione Italiana Amici del Presepio. Quan dos anys després va guanyar el Premi Extraordinari de dita associació, va decidir no presentar-se més a cap concurs d'Itàlia, pel gran desnivell entre la tècnica de l'Escola de Barcelona per ell practica-da i la tradicional dels italians.

Quan l'any 1955 va tornar a Poblet va iniciar la construcció d'un gran pessebre que s'obria amb un tríptic anomenat "Nit de Nadal a Catalunya" i seguia amb un conjunt de diorames sobre el naixement i primers anys de Jesús, entre els quals destacava l'escena del Naixement, de setze metres quadrats. Aquest pessebre estava obert al públic durant tot l'any. Només el 1956 el visitaren 35.000 persones, la meitat d'ells estrangers. Aquest conjunt, que ocupava l'espai de l'actual Museu, fou destruït dissortadament fa anys durant unes obres de reforma del monestir.

Novament va ser destinat a Roma, l'any 1963, on durant uns anys desenvolupà una intensa activitat pessebrística impartint cursets i realitzant pessebres per la Casa Generalícia de la Companyia, pel Museu de Pessebres de Roma (5 diorames), per l'alcalde de la capital italiana i per a un pastor protestant de Suècia. També i se li encarregà un diorama especial pel Museu Colitti de

Fra Gilbert a Roma

Campobasso (Molisse), on plasma aspectes paisatgístics de la ciutat i que serveix de portada del catàleg de l'esmentat museu, al qual ell hi té dos diorames més. D'aquest diorama se'n realitza una postal l'any 1966. L'associació de pessebristes de l'E.N.A.L. li va atorgar el Primer Premi i Medalla d'Or a l'any 1969, perquè un membre de l'associació de pessebristes de Roma el va inscriure al concurs sense ell saber-ho.

El 9 de Març de 1970 tornà a Catalunya, integrant-se a la comunitat del recentment fundat Monestir de Santa Maria de Solius, a la Vall d'Aro, on residí fins a la seva mort, el primer dia d'agost de 2009, i on reposen les seves despulles.

Durant aquests anys va desenvolupar una preciosíssima activitat pessebrística, participant en exposicions col·lectives i jornades pessebristes a Catalunya i arreu de l'Estat Espanyol, però sobretot realitzant

Detall pessebre de Fra Gilbert al Monestir de Hauterive (Fribourg) Suïssa

uns diorames per al propi monestir, que dels tres construïts el primer any es van anar incrementant any rere any fins arribar a trenta-nou quadres, mostrant tots ells escenes diverses del naixement i vida de Jesús que deixa gratament sorpresos els milers de visitants que cada any acudeixen a Solius. Pel Nadal de 1991 s'inaugurà una sala d'exposi-

ció permanent, feta ex-profés, que acull els diorames de Fra Gilbert durant tot l'any.

Els diorames de Fra Gilbert són un prodigi per la seva tècnica i perfeccionisme, sense fer cap concessió en perspectiva, el paisatge, la pintura, la il·luminació ni en els més petits detalls. La seva obra ha rebut diversos guardons i reconeixements, com el títol de "Pessebrista Universal", concedit per l'UN-FOE-PRAE a l'any 2000, el "Diploma de l'únic pessebrista d'Espanya que fundà tres museus del Pessebre a Europa" atorgat l'any 2004 durant el Congrés Nacional de Belenistes d'Espanya a Villarrobledo, o el "Diploma de Mestre Artesà" que la Generalitat de Catalunya li concedí l'any 2006.

El motiu principal del seu art, però, era l'apostolat, com manifestava ja en una entrevista que publicà el Boletín de la Asociación de Belenistas de Madrid l'any 1956: "Cadascú de nosaltres ha rebut de Nostre Senyor uns dons que hem d'agrair, i una forma de demostrar-ho és posar-los en pràctica. Uns ho faran en la oratòria, els altres amb la seva ploma, i nosaltres els pessebristes, els què hem rebut aquesta gràcia, que amb una mica de suro i molsa i quatre figures podem realitzar aquests quadres plàstics que representen el Naixement del Nen Jesús, hem de col·laborar en aquest apostolat, diguem-ne pessebrístic, que segurament a més d'un li farà obrir els ulls no solament del cos sinó també els de l'ànima tot apropant-la a Déu. ♦

Naixement. Autor: Fra Gilbert Galceran. Monestir de Solius.

Pessebre enllà

Antoni Vives
Polític i escriptor

He vist fer el pessebre a casa des que tinc memòria. Quan parlo de casa, parlo de casa dels pares, on vaig néixer i créixer, però també de casa meva, on he fet la meua família. Per a mi el pessebre és senyal de Nadal. Per als meus també és senyal de Nadal. I amb el Nadal un munt de referències personals, de records que es barregen amb esperances, amb goigs i planys, com diu la cançó. El pessebre és el moment de reflexió i les nades a cor què vols. El pessebre també és la baixada obligada amb el meu fill petit a l'església de Betlem per veure-hi els que hi exposa l'Associació de Pessebristes. I la visita necessària a Santa Llúcia, on sempre hi baixem per celebrar el dia de l'any gloriós a la plaça Nova amb la branqueta d'arboç per comprar-hi una figureta. El meu pessebre per tant em remet al que sóc.

Malgrat tot m'agrada pensar que el pessebre també pot esdevenir tota una altra cosa, perquè els temps han anat canviant, i ho han fet a fi de bé. Els meus fills gaudeixen del Nadal com jo, però els referents han canviat: els patiments dels temps durs de mitjans del segle passat ja no són vivències dels pares. Són històries dels avis que els queden lluny. El món rural que ells han començat a viure és una extensió del món de la ciutat en el que han crescut. Per a ells l'exotis-

Detall del pessebre de Josep Pagespetit.

me del món rural té a veure amb el lleure, i no tan amb maneres de viure que remetien necessàriament a d'altres temps.

Això vol dir que els diorames amb escenes pagesívoles, les figuretes representant oficis desapareguts i els estris que ja no ens diuen gairebé, exciten la imaginació dels nostres, però no remetien a un món possible. No passa res. Tan sols ho constato. Malgrat tot, m'agradaria imaginar una nova manera de sentir el pessebre que veritablement ens relligués a un ideal de fraternitat i d'amor, arrel de la representació pessebrística. No proposo canvis, només reflexions. Reflexions pessebre enllà, més en l'esperit del que és el pessebre, que no en un canvi de formes. Recuperant-ne el sentit, sense haver d'imposar la litúrgia.

Pessebre enllà hi ha un món fet de presses i d'ambicions. Un món que se'ns imposa i al que no oferim resistències. Hi ha un munt de dèries

que no justifiquen l'angoixa que ens provoquen i que en canvi deixen de banda el que és veritablement valuós per a nosaltres. Pessebre enllà hi hauríem de saber trobar la pau de l'establia, la perplexitat dels pastors de l'anunciació, la glòria de l'àngel, i la humilitat de l'infant entre bolquers.

Creients i no creients necessitem aquesta pau enllà del pessebre. Capaç o no de descodificar-ne el sentit, ens cal assumir la vida amb la mirada del vell pastor. Massa cops som el rabadà rondinaire... Algú es preguntarà: i qui és el rabadà? Mireu-vos al mirall i l'hi veureu.

Quan Sant Francesc va fer el primer pessebre, pregà, donà gràcies i seguí el seu camí. Avui nosaltres hem de recordar que el camí només té sentit si ens donem temps per valorar d'on venim i sabem cap on anem. Pessebre enllà hi ha una vida per construir. Una vida que serà plena si sap aturar-se un moment davant de la vella establia i sap assumir la perplexitat de la nostra existència. Pastors, rabadans; metges, economistes; bugaderes, pescadors; informàtics, enginyers... tots tenim alguna cosa en comú pessebre enllà, si ens sabem trobar davant de la foguera de l'anunciació, o a recer del fred, molt a tocar del bou. ♦

Pessebres al cor de Barcelona

Possiblement no hi ha tradició més barcelonina que la de visitar, en un moment o altre del Nadal, el pessebre de la plaça de Sant Jaume. Aquest any, però, hi ha més motius que mai per acostar-se el dijous 1 de desembre a les 19 h al centre de la ciutat, ja que a la representació del naixement se suma una exposició interessantíssima de figures de pessebre.

Uns anys, el pessebre de la plaça de Sant Jaume era estrictament clàssic i d'altres, era rabiosament modern. Aquest cop, però, la visió canvia radicalment i el naixement ret homenatge a un dels moments més rics en la història de l'art català: el romànic. El pessebre d'enguany reproduirà una capella i un claustre en ruïnes.

És, doncs, un pessebre arquitectònic emmarcat, però en un paisatge mediterrani format per pins, oliveres, vinyes, farigola i romani.

En aquest entorn s'hi podran veure les escenes principals del pessebre: l'anunciació als pastors, el naixement, l'arribada dels Mags d'Orient a Betlem... Cada escena, a més, comptarà amb una banda sonora ambiental que reproduirà els sons del mar, el vent o unes campanes llunyanes, segons el cas. Les imatges suggeriran les escultures romàniques que coneixem, tant pels colors com per la textura, que recordarà la pedra, i per la manca de perspectiva i volum pròpia del període.

Enguany una novetat molt interessant és l'exposició "Àngels, pastors i reis" que s'instal·la a la Galeria del pati de l'Ajuntament, a la plaça de Sant Jaume. Allà es podran visitar peces que formen part de la col·lecció de figures de pessebre dels segles XVIII, XIX i XX del Museu Etnològic. No us perdeu la mostra, perquè aquesta col·lecció inclou algunes obres de gran valor de mestres catalans del pessebrisme com Ramon Amadeu i Grau, Domènec Talarn i Ribot o Martí Castells i Martí.

Més informació a www.bcn.cat/nadal

150 anys de pessebrisme associatiu a Catalunya

Núria Garcia i Múrcia

Secretària Federació Catalana de Pessebristes

Sense data precisa enlloc, a Catalunya el testimoni més antic és el que en Duran i Sanpere publica el mes de maig de 1935 al diari *La Vanguardia*, que havia localitzat a l'Arxiu de la Ciutat un document comercial. Estava signat pel Consell de Cent (Ajuntament de Barcelona) de l'any 1435, on es descriu que donaren a restaurar a un tal Salom l'entremès (pas processional del Corpus) compost per una senyora (Maria) i un home (Josep) de genollons davant un nen (Jesús). Això ja dóna pistes que ja hi havia un gremi que tenia cura de la divulgació del Pessebre.

Altres documents són l'inventari de la Seu de Barcelona del 1522 on s'esmenta un pessebre d'orfebreria. A Vic

l'any 1524, al mateix segle XVI, en un altre inventari hi consta *"unes imatges de terra del Naixement"*. A Barcelona a l'any 1789 l'afecció és ben arrelada, com esmenta Rafael Amat en el seu *"Calaix de Sastre"* amb interès en fer-ne i a ser visitats. El 1805 ja apareix el mot **pessebrisme** com afecció i des del 1825 *"El Diari de Barcelona"* fa la crònica dels pessebres més exitosos. En un article de l'any 1861 afirma: *"Hasta cuarenta son los belenes que hay expuestos este año en Barcelona, llamando todos particularmente la atención. La concurrencia en visitarlos es considerable habiendo aumentado desde que por medio del gas es mejor la iluminación de los paisajes"*.

El mateix diari, el 9 de febrer de 1862, publica la notícia *"Estos dias ha habido una reunión de aficionados de Belenes, la cual ha tenido por objeto constituir una sociedad con bases, iguales o parecidas, a la que existia anteriormente, siendo notable la que todos sus miembros se obligan a poner de manifiesto cada año el respectivo Belén"* destacant el paràgraf *"Hemos visto los estatutos por los que se rige la Sociedad de Pesebristas de esta capital. Por su primer artículo todos los Pesebristas asociados contraen la obligación de hacer pesebre e iluminarlo, a lo menos seis noches, entre el 24 de diciembre y el 2 de febrero"*.

D'aquesta informació es desprèn que abans de 1862 ja hi havia una entitat pessebrística (J. M. Garrut opina que es tracta de l'any 1858). En qualsevol cas, des d'aleshores hi ha una associació barcelonina amb estatuts formals. És, sens dubte, la més antiga del món a partir de la qual s'han configurat bona part de les que hi han arreu.

Vint-i-quatre articles i tretze prescripcions configuraven els estatuts de la primera societat pessebrista (1858 o 1860). El text, redactat per una comissió presidida per Salvador Bordas (l'arquitecte Josep Oriol Mestres) i secretari Joan Surroca, és un

Butlleta d'inscripció com a soci del Sr. Josep Oriol Mestres

exemple d'eficiència, ponderació i saviesa. Cent cinquanta anys després encara manté plena vigència. A més de Salvador Bordas, altres vint-i-dos personalitats de la societat civil, integren la Junta Rectora.

Aquest fragment -provinent de la web de la mateixa Associació de Pessebristes de Barcelona- documenta els orígens de la primera entitat pessebrista formalment constituïda.

Membres fundadors de la Societat de Pessebristes de Barcelona l'any 1865

De fet, són ben pocs els moviments associatius que poden documentar uns orígens tan antics com els del pessebrisme català.

L'any passat, la Federació Catalana de Pessebristes va celebrar amb els seus associats els seus primers 25 anys d'existència. Això -que ja és prou important- va ser un aperitiu del que serà l'any vinent la commemoració d'aquests **150 anys de pessebrisme associatiu**.

Ara s'està treballant de valent per tal que aquesta celebració tingui el relleu que es mereix. La Junta de la Federació, conjuntament amb l'As-

sociació de Pessebristes de Barcelona, ha engegat aquest projecte amb molta il·lusió i, també, ambició. Un aniversari com aquest no pot passar per alt i cal fer-ne partíceps a tots els sectors involucrats, però no només, sinó també, als agents culturals, en general. L'àmbit, igualment, sobrepassa les nostres fronteres i, volem convidar locals i foranis a aquesta celebració.

El programa previst, doncs, és divers, ambiciós i una oportunitat única per a situar el pessebrisme en el lloc que li pertoca en el panorama cultural

del país, donar-lo a conèixer i fer patèl·lès arreu el prestigi internacional del pessebre català.

Encara que el tret de sortida tindrà lloc a finals de novembre de l'any que ve, l'acte central d'aquest programa serà el Simposi internacional que es farà a Sitges al mes d'abril del 2013.

Properament anirem donant cos a tot aquest enfilall d'actes que, esperem, estaran a l'alçada del moment que commemorem i, de ben segur, us sorprendran. També, us en anirem informant per tal que totes les entitats federades pogueu ser-hi presents i col·laborar en la mesura que us sigui possible. ♦

150 [★] 1863|2013
ANYS DE PESSEBRISME
 ASSOCIATIU A CATALUNYA

Noticiari federatiu

- ➡ La junta de la Federació Catalana de Pessebristes està treballant en el projecte dels "150 Anys de Pessebrisme Associatiu a Catalunya" (1863-2013), ja que entre tots hem de fer que sigui la gran festa del món pessebrístic.
- ➡ El propassat mes d'abril es va portar a terme a la Ciutat d'Innsbruck (Àustria) la reunió anual de la junta de la Un-Foe-Prae, essent escollit Vicepresident 1r el Sr. Andreu Coll i Antich i auditor de comptes el Sr. Antoni Garí i Durán.
- ➡ La Federació va posar a disposició de totes les entitats federades un Servei d'Assessorament Associatiu gratuït des del passat mes de maig per ajudar a cobrir les necessitats que les associacions puguin tenir.
- ➡ També es troba operatiu el Facebook de la Federació, a la seva pàgina web www.pessebrescat.cat, amb més de 500 amistats a l'hora de tancar aquesta edició.
- ➡ Varis membres de la Federació Catalana van assistir al XLIX Congreso Nacional Belenista que enguany es va celebrar a la Ciutat d'Elx (Alacant), amb una assistència d'uns 350 congressistes i unes 40 associacions representades i així donar a conèixer les activitats que estem preparant per celebrar els 150 Anys de Pessebrisme Associatiu.
- ➡ El passat dia 16 d'octubre es va dur a terme la 42a Trobada de Pessebristes de Catalunya i Balears a Paret del Vallès, ja que enguany l'Agrupació Pessebrista celebrava el seu 25è Aniversari amb una nodrida representació d'entitats i amb l'assistència de l'Hble. Sr. Ferran Mascarell, Conseller de Cultura i del President del Centre de Promoció de la Cultura Popular i Tradicional Catalana, el Sr. Lluís Puig.
- ➡ Els dies 10 al 12 de novembre es va fer a Toronto (Canadà), organitzat per Friends of the Crèche i sota el nom de "A Northern Nativity" la "Friends of the Crèche International Convention" amb l'assistència del president de la Federació Catalana i el Vicepresident de la UN-FOE-PRAE, que varen fer la presentació dels actes que es faran en motiu dels 150 Anys.
- ➡ Membres de la Federació Catalana varen desplaçar-se al Museu del Suro de Palafruguell a restaurar diferents peces que seran exposades en la propera inauguració del nou edifici del Museu, ja que en aquests moments s'estan ultimant la signatura d'un conveni de col·laboració entre aquest Museu i la Federació.
- ➡ Diferents associats varen assistir a un taller pràctic de web. 2.0 i xarxes socials organitzat per l'Ens de Comunicació Associativa.

Restaurant peces per a l'exposició.

PLANS DE PENSIONS

PLANS DE FUTUR PER A IMPACIENTS

Contracta ara el teu pla de pensions i tria el teu regal*

bankia.es

Bankia

* Bases dipositades davant notari a la seva disposició. Promoció vàlida per a aportacions i/o mobilitzacions efectuades entre l'1/11/2011 i el 31/12/2011. Selecció de regal segons l'aportació feta. Per retirar l'obsequi és necessari acceptar les condicions de manteniment dels drets consolidats durant 36 mesos i la imputació fiscal associada a l'obsequi mitjançant la signatura de la fitxa de sol·licitud de regal a l'oficina abans de l'1.02.2012. En queden exclosos els plans de pensions associats i del sistema d'ocupació. Per tal de determinar l'aportació feta en relació amb aquesta promoció i per accedir al regal corresponent, es descomptaran les quantitats que ja hagin participat en altres promocions i beneficis associats a plans de pensions durant l'any 2011. Consulta les condicions a la teva oficina. iPod nano 8 GB, iPod Shuffle 2 GB i MacBook Air són marques comercials d'Apple, Inc., registrades als EUA i en altres països. Apple no participa en aquesta promoció.

Exposició

7.10.2011 – 1.4.2012

Sala 1

Publicitat a Catalunya 1857-1957. Roldós i els pioners

L'exposició repassa l'origen de la publicitat moderna a Catalunya i el paper rellevant de pioners com Rafel Roldós, que van convertir Barcelona en el motor de l'activitat publicitària a Espanya.

Exposició

1.12.2011 – 8.1.2012

Sala 2

La Vall de Boí, Patrimoni de la Humanitat

L'exposició presenta el llegat mil·lenari del conjunt romànic de la Vall de Boí en el desè aniversari de la seva declaració com a Patrimoni de la Humanitat per la UNESCO.

Exposició

17.11.2011 – 16.3.2012

Jardí

Castellers, Patrimoni Cultural Immaterial de la Humanitat

Exposició fotogràfica amb motiu del primer aniversari de la declaració dels castellers com a Patrimoni de la Humanitat per part de la UNESCO.